

Sajó Sándor

Magyarnak lenni

Összeállította, a szövegeket gondozta és az utószót írta

ZALABAI ZSIGMOND

Sajó Sándor

Magyarnak lenni

Válogatott versek

LILIUM AURUM
DUNASZERDAHELY
2006

A Lilium Aurum Könyv- és Lapkiadó kft.
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A könyv megjelenését
a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma (Pozsony)
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (Budapest) támogatta
és a Bibliotheca Hungarica, Somorja

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR
– program Kultúra národnostných menšín 2006

© LILIUM AURUM, 2006
© ZALABAI ZSIGMOND JOGUTÓDJA, 2006

TARTALOM

A Felföld

A FELFÖLD	7
BEZERÉDINÉ	9
DRÉGELYI ÉNEK	12
A TARPATAKI VÖLGYBEN	15
DAL A SZÜLŐFÖLDRŐL	17
DALOS PÉTER	18
SZÜLŐFÖLDEM SZÉP HATÁRA...	20
A DRÉGELYI VÁRROMON	21
HARANGSZÓ AZ IPOLY PARTJÁN	22
SZOB	25
IZENÉS	26
A VERÉB	27
SELMECBÁNYA	28
AMERRE ÉN JÁROK...	30
IPOLYSÁG	31
AZ IPOLY	32

Ünnepnapok, keservnapok

PETŐFI	35
A SZABADSÁG ÜNNEPÉN	36
ÚJ MAGYAR	37
MAGYARNAK SZÜLETTEM	39
APRÓ SÍRHALMOK	41
AZ AKÁCFA	43

SZOMORÚ ÉNEK	44
ROSSZKOR SZÜLETTEM	45
AZ UTOLSÓ MAGYAR	47
MAGYARNAK LENNI...	51
ÉNEK TOMPA MIHÁLYRÓL	54
A HALOTTAK MAJD VISSZAJÁRNAK...	57
MAGYAR ŐSZ	59
MUZSIKASZÓ	60
ÉJ A SZABADBAN	63
VASÚTON	64
VAN NEKEM EGY KÖNYVEM...	65
MAGYAR HÁROMSÁG	66
MADÁCH-ÜNNEPEN	67
JÓKAI	70
NEM IMÁDKOZOM...	74
KOSSUTH	75
VÖRÖSMARTY SZELLEMÉHEZ	76
VAJDA JÁNOS	79
HALK TILINKÓ	80
ÍGY BALLAGOK A MAGYAR ÚTON...	81
ELMEGYEK MEGHALNI...	82
DACOS MAGYAROK	83

Megmohácsolt ég alatt

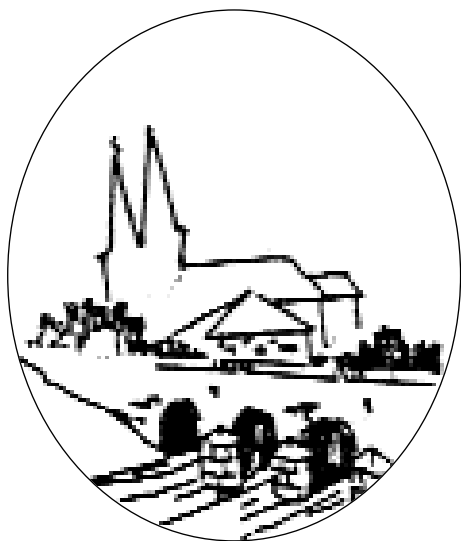
MOHÁCS UTÁN	91
BŰNÖS MAGYAR TÖREDELME	93
FARSANG	93
KAPISZTRÁN	96
KÉP	98
RIASZTÓ	99

A HALDOKLÓ GALLUS	102
A VÉN BOLOND	103
VAGYUNK MÉG MAGYAROK	108
MOHÁCS	111
DERMEDÉS	112
A MAGYAR HOLLÓ	113
ÖRÖK BÁNAT	115
VAGY-VAGY	118
SZOMORÚ BIZAKODÁS	119
RENDÜLETLENÜL!	120
ZALABAI ZSIGMOND: „MAGYARNAK LENNI...”	123
IRODALOM	137

A FELFÖLD

*„Óh, jó Petőfi! nagy poéta vagy,
De földed nem szebb, tán csak gazdagabb.*

*Fúvom hát én is büszke énekem:
Síkságod, nyájad, mind csak mit nekem!*

Az ipolsági kéttornyú templom

A FELFÖLD

Kárpátoknak bércé, völgye,
Fenyveserdő, reneteg...
Dicső költő! tán csodálad,
Ám azért csak *mit neked!**
Az aranykalászszal ékes
Nagy alföldi rónaság,
Duna–Tisza sík vidéke
A te bölcsőd és hazád.

Nekem is van érző szívem,
Lantot és is pengetek,
Ócska érzés ócska húron:
Pörbe hogy' szállnék – veled?
De a tájhoz, hol születtem,
Én is váltig hű vagyok,
S áldom azt a csöndes völgyet,
Amely egykor ringatott...

Áldom azt a hegyvidéket
S szívem gyakran visszafáj;
Fönn, a bércezen mennyi fönség,
Lenn, a völgyben mennyi báj!
Bércről, völgyből édes dalként
Zeng felém a drága múlt:
Szabadságot és szerelmet
Szívem-lelkem ott tanult.

* L. Petőfinek *Az alföld c. költeményét*

Fönn, a bércek sziklaormán,
A szabadság ott terem!
Völgyek árnyas rejtekében
Az ábránd, a szerelem.
Viharos felhők robognak:
Isten szava mennydörög!
Kékellő ég derűjében
Madárdal a lomb mögött...

Nézd ott fönn a sziklavárat,
Nagy időknék romjait:
Az a vértől áztatott föld
Hont szeretni megtanít.
Míg tövében érdek, önzés
Egymást űzve zajlanak:
Egy darab múlt áll előtted
Búsan, büszkén, hallgatag.

S nézd a völgyet: napfény festi
Tornyok csúcsát, víz színét;
Erdőségtől koszorúzott
A kalászbán dús vidék.
Kis falukból szellő hozza
A harangok lágy szavát;
– Lelkeden a méla érzés
Imádságba olvad át...

Szép vagy, édes hegyvidékem,
Legszebb vagy te énnekem!
Képed annyi változatban
Kél, száll érző lelkemen!
És bár itt, a rónaságon,
Éltem itt is jó napot:
Visszasírom azt a völgyet,
Amely egykor ringatott...

(1898)

BEZERÉDINÉ

Beborult Trencsénél a kuruc hadaknak,
Császár katonái táncolnak, vígadnak,
Cifra urak, hölgyek fürdenek a fénybe',
Köztük Bezerédi fogoly felesége.

Jaj de fényes börtön, jaj de szép kalitka!
De ilyen gyönyörű rabmadár is ritka!
Fény a mosolygása, aranyos a kedve,
Férfi vággal nézi, asszony irigykedve.

Pálffy generális vígan lép elébe:
„Egy ilyen kurucért száz labanc cserébe!
Szép asszony, nem vagy rab, röpkölsz szabadon,
De ha visszaszállnál, nem bánád, fogadom.

Ki most is kuruc még, bizony mondom, dőre;
Magának, honának mi haszna belőle?
Mondd otthon uradnak: szebb az élet nálunk,
Aztán, no hisz értesz – kettőtöket várunk!”

Kél a vágy, növekszik, a bűnös, az álnok:
Szöveget az asszony fényes, titkos álmat;
Némán jár-keletthon, borongó a kedve:
Hiszen ha lehetne!... s miért ne lehetne?

Kuruc Bezerédi híres brigadéros,
A karja, a szíve egyképpen acélos;
Acélkar: labancok pokolra küldője,
Földi mennyországnak általölelője.

Súgó-búgó gerle a titkát kitárja,
Mennybéli édesség a beszéde árja,
Csalfa ígézzel kárhozatba szédít,
Úgy hálózza lassan kuruc Bezerédit.

Bezerédi Imre szótlan is, halvány is...
„Várja a levelet Pálffy generális.”
S a magyar szabadság? „Ej, az már elveszett!”
Árulás! „Úr leszel!” Nem leszek, nem leszek!

Csillanó asszonykönyv: szemrehányó bánat;
Keserű panaszszó hangosan kiárad:
„Labancok húsával eteted a kardod,
Magad javánál a – másét többre tartod.

A haza, becsület? – hát az én szerelmem?
Kincset raknak élém, s én föl ne emeljem?
Ott van a becsület, ott megbecsülnének!
Mért is hívnak engem Bezerédinének!”

Bezerédi Imre szótlan is, halvány is:
Várja a levelet Pálffy generális...
Mély sóhajtól lebben a levél papírja:
Írja-e? Nem írja!... Hajh, mégis megírja...

Őrtüzek kigyúlnak. Szó hallik, suttogó;
Szeptemberi égbolt csillagos, ragyogó;
Paripák dobognak, kürt harsan, riadó:
Bezerédi Imre áruló, áruló!

Szeptemberi égbolt, gyászos a felhője,
Gyászosabb a rabnak búcsút venni tőle;
Mire majd a csillag harmadszor ragyogna,
A legszebb kurucfej legördül a porba.

Bezerédi Imre halálos börtönbe’;
Hervadó rózsája siratja megtörve;
Két szeme jéggyöngyét zápoként hullatja,
Most ötlük szívébe bűne, gyaláztatja.

Hosszú haja éjét megy aztán s kibontja,
Kegyelemért úgy esd térdére omolva;
Nem csalfa szerelem csillan már szemében:
Vergődő búbánat, könnyhullató szégyen.

Rákóczi az asszonyt szánakozva nézi,
De elfordul aztán s erős lesz, úgy érzi;
Bűnbánó zokogás a szívébe rezdül,
Bús keserűségén mégse hat keresztül.

„Kuruc Bezerédit – ő tudja – szerettem;
A dicsőség útján – én azon vezettem:
Harcolni hazáért, halni szabadságért!...
– Ki más útra tévedt, feleljen magáért!

Álljon az ítélet, s kiket illet, lássák:
A haza kárára nincsen itt barátság;
Semhogy szent ügyünket – inkább őt sirassák,
Egy éljen örökké: a magyar szabadság!”

Kegyetlen, fájó szó – óh de oly fenséges!
Szegény bűnös asszony tudj’ isten, mit érez...
Kitámolyog törten, föltekint az égre,
Vigaszt az sem adhat gyászos keservére.

Nehéz bú minden perc, mégis elszáll gyorsan;
Hajnalba’ dob perdül, síró kürtszó harsan;
Döbbenettel értik halálos beszédit:
Viszik már veszteni labanc Bezerédit!

Áruló kurucfej szomorún lehajlik,
Az asszony szívébe ölő kín nyilallik,
Őrületos búban megdermed, elájul,
S már csak félig hallja, mintha másvilágrul:

Megveri az Isten nem egyszer, de százszor,
Aki hűtlen szívvel idegenbe pártol;
Ki hazáját bántja, eléri az átok,
De ki él-hal érte, mindörökké áldott!

(1900)

DRÉGELYI ÉNEK

Borongó búval néz a völgyi tájra
Drégely bércérül ez az omladék;
Nem gyászhely mégsem: diadal tanyája,
Mely múltja fényét most is ontja még.
Ez ormon egykor hősök haldokoltak,
S vérkönnyet sírt a honfi-fájdalom,
De a keserv, ím, dicsőségbe olvadt,
S engesztelésül leng a múltakon.

Mivé is lennénk, ha te nem ragyognál,
Fényes dicsőség, édes enyhület!...
Ezernyi búban, és hajh! annyi romnál
Kétségbeesve állnánk nélküled;
Múlton borongva, fölsíró panasszal
Telnék meg minden honfiú-kebel –
Így, ami fáj is, egyben fölmagasztal
És nemesebbé, bölcsebbé nevel!

Mert Isten mondta: aki szenved, áldott!
Sorsod, magyar nép, küzdő szenvedés;
Hazádat védve véded a világot,
Keserved tenger, pihenőd kevés;
De hogy ne csüggedj gyászod éjszakáján,
Teszek egedre egy-egy csillagot...
– E romfalak közt, Drégely bérci várán
Hős Szondi ilyen csillagul ragyog!

Dicső halála halhatatlan emlék:
Ne gyászold sorsát, ünnepeljed őt!
Omló vérével írván honszerelmét,
Szentté avatta ezt a bérctetőt.
Honszeretetnek templomában állsz itt,
Oltárkép benne Szondi szelleme,
Hős név, mely él és szerteszét sugárzik,
S egy hőskor éled benne és vele.

Nézd büszke szívvel Drégely büszke hőseit,
Halálos harca oly szép, oly csodás!
Elbukni, mint ő: szárnyaló dicsőség,
Eszmére váló szent megifjodás.
Örök tanulság ilyen példa fénye,
Hit annak, aki bús és csüggeteg:
Míg él az ősök honszerző erénye,
Megóvja Isten ezt a nemzetet!

Vért s könnyet ontva hömpölygött a század,
Kelet viharja ránk zúdult vele!
S a török átok mind messzebbre árad:

Már Drégelyt vívja gyászos ereje.
Mint bős folyamnak zúgó, szennyes árja,
A völgyre, bércre úgy tör a pogány –
Hős Szondi állja, végzetét bevárja
Élő toronyként fészke bércfokán.

Hon állapotján szíve búra lázad,
Ifjúi vére dacra ingerül,
Érzésbül tett kél: mindent a hazának,
Halálos holtig, rendületlenül!
Foltot nem ejtve bátor, büszke lelkén,
Bár alku hívja, nincsen rá szava,
Két láng hevíti: magyar és keresztény,
Két szent s nagy eszme: Isten és haza!

S regés időknek csoda-újulása:
Halálra váró hősök harca kél;
Hogy múló létét örökösre váltsa,
Hős Szondi keblén patak már a vér...
Aztán elomlik – meggyászolja sírva
Becsület, hűség, hazaszeretet,
De jön Klió, s a legszebb lapra írja
Drégely nevével ezt a szent nevet!

S tűnt századoknak útján áthaladva,
A mulandóság ím, nem árt neki;
Szálló idővel együtt nő alakja
S népét még most is lángra ihleti.
Sírját se leljük, hogy nem sírva vesztén
Csak fényben lássuk tündökölni őt,
Ki bennünk él, mint örök férfi-cszmény,
És egyre ifjabb, szentebb és dicsőbb!

És múljanak majd késő századévek,
S őrljék porrá ezt a szent romot:
Ez élő eszmény elmúlást nem érhet,
Mert millióknak szívében dobog;
Honszeretetre, önfeláldozásra
Tanítva népét, örökké virul –
Dal és történet ajkukra szállva
Dicsőséggel zeng hősi Szondirul!

(1902)

A TARPATAKI VÖLGYBEN*

A Tátra alján mosolyog az élet,
Virágok nyílnak, napsugár ragyog,
Dús lombok árnyán halk szellő beszélget,
Ringatva szárnyán fényt meg illatot;
Távol morajlás csalogat a völgybe,
S ahogy utad az erdőn áthalad:
Elédbe tárul, fenséges gyönyörre,
Ott fönn a Lomnic, lenn a Tarpatak.

Ez zúgva törtet, s tajtékzó haraggal
Meg-megtépázza völgye fenyesét;
Vad szakadékján szilajodva nyargal

* A Vigyázó-pályázaton jutalmazott, 1905-ben a Petőfi Társaság által díjazott költemény

Millió gyöngyszemre töredezve szét;
Megszülve egymást és egymásba halva
Csak mormol, árad, szökken habra hab –
Annál igazóbb fönn a bérc nyugalma,
A Lomnic-csúcs, a zordon, hallgatag...

Hogy törnek égbe, felhők magasáig
A büszke szirtek, bús oromzatok!
A teremtésnek megkövült csodáit
Gyarló teremtmény! bennük láthatod;
A fenyves is, nézd, félúton kifárad,
S törpülve érzi: följebb nem mehet –
Ott fönn csak zúgó viharok tanyáznak
S búval borongó szürke fellegek...

Fenséges ormok! Végzetük jeléül
Felhő leng rajtuk: gyászuk fátyola;
Örök magányuk zordon közelébül
A napsugár is fázva száll tova.
Kietlen keblük nem fakaszt virágot,
Nekik a fénynek csak az árnya jut –
Úgy állnak ott, mint megdermedt titánok:
Lelkük kiégett, lángjuk kialudt...

Vagy élnek – és a hangos völgy zajára
Csak büszkeségből nem visszhangzanak,
Bár keblük mélyin a keservek árja
Fájóbban tombol, mint a Tarpatak;
Élnek magukban, önmaguknak átkul.
Mint kicsinyek közt a nagy emberek,
Kiknek szívében milliók szíve fájdul,
S kik úgy születtek, hogy szenvedjenek.

Óh, minden nagyság búra van teremtve,
Emberszív éppúgy, mint a bércorom;
Egy névtelen gyász elfojtott keserve
Felhózzik minden fennkölt homlokon;
A völgyi tájon virulhat az élet,
A magas bércezen örök a ború –
Közönséges szív gyönyöröknek élhet,
De a nagy lélek mindig szomorú...

(1904)

DAL A SZÜLŐFÖLDRŐL

A szivembe emlék csendül
Messze földről, idegenbül,
Idegenbül, onnan, onnan,
Ahol egykor otthon voltam.

Ahol egykor fölsarjadtam,
Honnan végképp elszakadtam,
S hova szívem visszafáj még,
Virul-e még az a tájék?

Nyit-e virág még a réten?
Zeng-e nóta a környéken?
Hűvös erdő ad-e árnyat
Turbékoló galambpárnak?

Hát a város, hát a népe –
Ifjuságom száz emléke?...
A nagy utcán járva-kelve,
Van-e még, ki rám ismerne?

– És visz a vágy sebes szárnyon,
És a tájat, ím, bejárom,
S búja ébred a szívemnek:
Engem itt már nem ismernek...

A szívembe emlék csendül,
Óh jaj, immár idegenbül;
Ezer emlék: csupa bánat,
A szemem is könnybe lábad.

A szemem is könnybe lábad,
És elhagyom ezt a tájat,
S nem maraszt más elmenőben,
Csak egy sír a temetőben...

(1904)

DALOS PÉTER

(*EMLÉKEZÉS EGY POÉTÁS PARASZTRA*)

Dalos Péter, emlékszem még kendre,
Rigmusait most is hallom rendre,
Most is látom ösztövé alakját,
Derűs szemét, termetes kalapját.

Jött hetenkint: a nyakában járom –
Árulgatta a hetivásáron;
Cifraságit remekbe faragta,
Volt öröm, ha jó áron eladta.

Rágyújtott egy kurta cigaróra,
A sok rímet jókedvűen szórta,

Néha bizony oly pajkosan szötte,
A fehérszép megszaladt előle.

Szidták kendet: ej no, a bolondja,
Amit gondol, de könnyen kimondja!
Egy ha szidta, tízannyi nevette,
Aki szidta, még az is szerette.

Ha úgy fordult a tréfája rúdja,
Rájárt biz az akármilyen úrra;
A kend arca, derűs szeme párja –
Nem lehetett haragudni rája...

Iskolának nem sok porát nyelte,
De álmat szötte poétázó lelke:
Öröme volt a nehéz igába',
Jókedvének vadon nőtt virága...

– Dalos Péter, ha emlékszem kendre,
Magam sorsa sajdul a szívemre:
Rím az ajkon, a nyakban meg járom,
Már ez így van a magyar határon.

No de semmi; hordjuk amíg élünk,
Azután már úrral se cserélünk;
Ott fönt, tudom, kendnek sincs már gondja,
A sok rímet még vígabban ontja.

Szent Péterrel együtt üldögélve,
Víg rigmust mond minden jövevényre,
Megverseli a lelkek csapatját –
Az angyalok szívükből kacagják...

(1910)

SZÜLŐFÖLDEM SZÉP HATÁRA...

„Szülőföldem szép határa,
Meglátlak-e valahára?” –
Így tanultam, gyerek voltam:
Szót szavaltam, dalt daloltam,
Azt se tudtam, mit jelent...

Ott a völgyi szép határban
Erdőt, mezőt vígan jártam,
Hímes réten, erdőárnyon
Velem járt ott ama tájon
Ifjúság és szerelem.

Hívogat még az a tájék,
Szívem most is odafáj még,
Temetőben, süppedt sírra
Leborulnék most is sírva,
S odamennem nem szabad.

Szülőföldem szép határa,
Rab vagy te most, én meg árva;
Nem úgy van már, mint volt régen,
Bús szívemmel sírva kérdem:
Látlak-e még valaha.

Szülőföldem, Isten hozzád!
Jaj, nem vagy már, Magyarország!
Lesz tán még úgy, mint volt régen,
De én azt már meg nem érem –
Én addigra meghalok...

(1921)

A DRÉGELYI VÁRROMON

Itt állok újra Drégely ormán,
Hol egykor Szondi vére hullt;
Körülem, bennem bús-mogorván
Susog az emlék, sír a múlt;
Az elhullt véren nincsen áldás,
Szivemben sincs, csak fájdalom –
A múlt, mint néma szemrehányás,
Borong az omló várfalon.

Ott lenn is emlékek borongnak:
A völgyön méla álmodás...
Zöldselymes réten az Ipolynek
Halvány ezüstje tétováz;
Messzebrül, észak távolából
Sötéten kéklő bús hegyek –
Elöl a Szitnya orma bámul,
S ködfátyolával integet.

Balról – csak széle látszik éppen –
Egy kicsi város néz felém:
Egy domb mögé bújt szégyenében,
De én pirulok szégyenén!
Az a hely ott az Ipolyon túl
A szülőföldem énnekem –
Haragvó lelkem könnyre csordul:
Óh mért hogy mégis idegen?

Országhatáru lenn a völgyben
Az Ipoly lomhán kanyarog;
Két partján fásult, bús közönyben

Pipálnak lomha magyarok;
Ha égne bennük Szondi vére,
Nem jobban, csak mint bennem ég –
Ejh, nem méltó már hős nevére
E romlott, gyáva nemzedék!

– Itt állok újra Drégely ormán,
De nem bírom már itt tovább...
Haragvó lelkem bús-mogorván
Repül az ismert tájon át –
El innen! – jobb, ha völgybe térek,
Ott nincs a múltnak híre sem –
Ott majd, én tiprott, árva féreg,
Kisírom magam csendesen.

(1922)

HARANGSZÓ AZ IPOLY PARTJÁN

Odaát az Ipolyon túl
Lágy harangszó hangja kondul;
Méla völgyön szétsimulva,
Zsongva, zengve, bongva, csengve
Leng a légben, száll szívemre
S vonja lelkem messze múltba:
Benne zendül gyermekségem,
Benne zendül ifjúságom:
Lágy harangszó réges-régen
Éppígy kondult Ipolyságon –
Völgy ölében szertehangzó,
Hullámozva földrajzó,
Száz emlékkel szívre rajzó,
Ismert, édes szép harangszó...

Kicsi város, nagy határ...
Jó a játék, szép a nyár;
Szép a játék, ha bújósdi,
S a szokás is, bármily ósdi,
Hogy akármily messze jár is,
A *pandúr* is, a *zsvány* is
Ebédelni hazajár...
– Kongatják már a delet,
Érjük utol, ha lehet –
Pandúr, zsvány, itt a dél!
Akinek van fürge lába,
Szedje jól föl a nyakába –
Még harangszón hazaér!
– Ne hagyd abba, jaj ne még!
Ha elhallatsz, nincs ebéd!
Anyánk hangja már keres,
Tányérunkon hűlt leves...
Félig fülva, félig gyúlva
Mikor végre hazatoppan:
Szó zuhog az ifiúrra,
Anya szeme vészre lobban;
Anya szava vészkiáltó,
De a szíve megbocsátó,
Szava sújt, de szíve véd –
S földolog, hogy van ebéd!

Ünnepreggel. Szép harangszó,
Ifjú szívet vágyra ajzó,
Égre lengve, szívre zsongva
Áhitatra hív templomba...
A harang oly lágyan zengő,
És a tájék oly merengő,
És az ég oly tiszta kék –
És a hangok kergetőzve,

Mint pillangók kék mezőkre,
Könnyű szárnyon és vidámon
Ömlenek magasba szét...
S a harangszó dallamán,
Mint egy égi zeneszóra
– Mint mosolygó égi álom
Testesülve földi tájon –,
Lépdegél egy ifjú rózsza,
Szép virágszál, drága lány;
Ifjú rózsza, piruló,
Szerlemmemnek viruló –
Nézem – s lelkem halk vidámság,
Csupa édes szép imádság;
Beharangszó kondul-zendül,
S ami égre száll szivembül,
Azt az érzést – gíngalang –
Zsongva-zúgva, bongva-búgva
Zengi mind a négy harang...

Harangszó az Ipolyon túl,
Tudom, sokszor gyászra kondul:
Kéklő égbolt elborul,
Fényes szép nap alkonyul,
Szép vidám nyár búra őszül
S már sok gyászból ismerősül
Zúgó-búgó bús harangszó
Messze tájon ellebeg,
Mint az égen elviharzó
Barnán szálló fellegek...
– Egyszer is, tán nemsokára,
Így bong majd a hangok árja
Nagy, komor gyászt zengetőn,
Mikor én már meg se hallom,
Ha fejem öledbe hajtom,

Szülőföldem: temetőm!...
Elmúlásról gingallózva
Szól majd mind a négy harang,
Hangok árján ringatózva
Száll a földre bús koporsó –
S mire elhal az utolsó
Bugyborékló méla hang:
Lelkem is már, messze lengve,
Száll a kéklő végtelenbe,
Végtelenbe, titkos égbe,
A jó Isten közelébe,
Mint szelíd, fehér galamb...

(1923)

SZOB

Szob: gyermekemlék... rózsás nyári reggel...
Hajóraszállás: boldog izgalom;
A Duna képe, parti zöld hegyekkel,
Út Budapestre napfényes habon.

Szob: húszéves szív... szép apácazárda...
Valaki ott most német szót tanul;
Óh, mikor látlak, kedvesem, te drága?
S felelsz-e majd, ha kérdlek – magyarul?

Szob: *Ipoly hídja, trianoni járom,*
Égő gyalázat, százszor átkozott –
Végállomás egy bús országhatáron,
Szégyenkő, rajta egy szó, kurta: Szob...

(1924)

IZENÉS

Az Ipoly-völgybe van egy izenéselem,
Mind ezt hirdesse, aki arra jár:
Sugárfényt látok egy-egy kicsi résen,
Fészkén már pippen egy-egy kis madár;
Mind tudja meg, ki most még búban aggik,
Az Isten jó és élőt nem temet –
Én meghalok, de nem halok meg addig,
Míg meg nem látom szülőföldemet!

És Ipolyságra van egy izenéselem:
Mind lesben álljon, aki ott lakik,
És minden szem csak napkeletre nézzen,
És hittel várjon – ama nagy napig...
Megyek, megyünk!... nagy, szent komoly sorokban
Dübörgünk majd a vén kőhídon át,
S ki száműzötten annyi bút zokogtam,
Én, én fúvom majd ott a harsonát!

A nagy, a szent, a szép találkozóra
A vágyó szív, lám, szépet álmodik:
Kakukkfűvel lesz utunk teleszórva
A vén kőhídtól föl a templomig;
Kakukkfű, marmanes – óh, én drága földem,
Teremjen rajtad sok-sok szép virág:
Így lesz nekem jó, így, virágözönben
Boldog sírással leborulni rád...

– Az Ipoly-völgybe szálljon izenéselem,
Mind ezt hirdesse, aki arra jár:
Úrnapja lesz! – e bús száműzetésen

Szárnyát egy jobb sors bontogatja már;
Mind tudja meg, ki most még búban aggik,
Az Isten jó és élőt nem temet –
Időm lejár, de nem halok meg addig,
Míg meg nem látom szülőföldemet!

(1924)

A VERÉB

Bús ősz borong a Kárpátok alatt,
Dermesztve napfényt, szárnyas bogarat;
Ködfátylas csendben hallgat a határ,
S te már úton vagy, jó gólyamadár.

Indulsz te is már, sürgő fecskeraj,
Hisz igazad van – éhen itt ne halj;
Hisz igazad van: szomorú az ősz –
S ha új tavasz lesz – újra visszajősz.

Könnyűszárnyúak hasznos igaza:
Hol sok bogár van, ott van a haza;
Szomorú, felhős magyar ég alatt
Mit keresnétek, kényes madarak?

Itt őszre jár most, aztán jön a tél,
Verébbad itt majd koldulgatva él;
Lent, messze délen most van kikelet,
S ti nem lehettek hitvány verebek...

Könnyűszárnyúak, jó – csak menjetek!
Én a verébről mondok éneket,
S dicsérem ezt a kicsi madarat:
Koldus, kopott, de hű és – itt marad!

Zord télen, majd ha éhség kergeti,
Jut kenyeremből morzsa is neki,
Szelíden hívom: jöszte közelébb,
Osztályos társam, szürke kis veréb!

Lásd, egy a sorsunk, ez köt engem is:
Hűség e földhöz zordon télben is,
S bár soh' se érzünk enyhébb sugarat,
– Szenvedve, sírva, ha így van megírva,
Élünk-halunk a magyar ég alatt!

(1924)

SELMECBÁNYA

Mint fázó, éhes kisdíák,
Csak búval tudtam nézni rád,
S mint félnék szárnyú néma bánat,
Csodáltam szép Kálváriádat.

Bús volt az utca, zord a tél,
Ijesztett tót szó és hevér,
És hegyről völgybe, s újra hegyre,
Jaj, bús volt partot jární egyre.

Majd új idő jött, sugaras,
Ereszre csordult a tavasz,
Vidult a szív, szépült a táj is
És volt *Kisiblye* és majális.

Volt *Ujvár*: kürtjén méla hang,
Óvár: nem zeng úgy más harang!
Tó tükre, égre visszakéklő:
Zöld fenyvesek közt, mint az ékkő...

Száll, száll az emlék s visszatér:
Szép volt a nyár, és szép a tél,
Nekünk virág nyílt száraz ágon
A lelkesült diáktanyákon.

Ott Ige volt a kenyerünk,
Petőfi lelke volt velünk,
Ott ajkunk, szívünk csupa dal volt,
És lelkünk lángja szent magyar volt!

Elballagott a vén diák,
És megvénült a szép világ;
De száz emléke visszaszálldos,
S oly szép vagy benne, ősi város!

Remekbe hajlik rád az ég,
Völgyfoglalásban drága ék,
Kit maga Isten tart ily szépen
Marokba-hajlott szent kezében...

– Most gyászra hajlik rád az ég:
Fátyla beborít, drága ék,
S szivemben jajszót sír e gyászra
Klopacskád tompa kattogása.

De lesz idő: a diadalt,
Ó, más hang másképp zúgja majd!
E hangra – sápad majd a hitvány,
S kigyúl egy szent láng fönt a Szitnyán!

(1930)

AMERRE ÉN JÁROK...

Drégelyi nagy erdő avarútját járom;
Maradék-hegyormon omladozó várrom;
A hegyről a völgybe le sem merek nézni,
Nem merem a múltat lelkembe idézni.
Hajh, mi lett a múltból, s hajh, mi lett belőlem!
Vagyok kósza lélek pusztuló erdőben,
Magyar bútengerből idesodort írmag –
Amerre én járok, még a fák is sírnak...

Levelék a fákról földre siránkoznak,
Mint bronzsínű könnyek hullnak, hulladoznak;
Halálpillangói haldokló erdőnek
Görgeteges árkon bús halomba nőnek;
Fölöttem, alattam sír a levélzárpor –
Hová meneküljek e halálos gyászból?
Mi zokog a szélben? múlt-e vagy jövőendő? –
Amerre én járok, sír az egész erdő...

(1930)

IPOLYSÁG

Kék ormok itt már fennsíkká simulnak,
A sík párkánya az Ipolyra lejt;
A párkány szélén, képe messzi múltnak,
Kéttornyú templom, patinásra vert;
Drégely felől a hajnal símogatja,
Két méla tornya nyugvó napba néz,
Tövén kis város kedves arculatja:
Kőhíd alatt az Ipoly vize ballag,
A kőhidon túl ligetes hegyaljak –
S a tájék rajza – kész.

Ráringatom most lelkeket a tájra,
Mint hold a fényét, felhőfátylon át;
Erdőn és utcán bolygok, mint az árva,
S jaj! nem lelem már tűnt lábak nyomát.
Egy kicsi ház még dalt zendít szivembe,
De azt is mintha sírból zengené,
S hangjában mintha másvilág izenne –
Ráringatom még lelkeket a tájra,
S vén bánatommal megyek, mint az árva,
A temető felé...

(1930)

AZ IPOLY

Lásd, ez itt az Ipoly.
Rétek zöld selymén ezüstszín szalag,
Keskeny, lassú víz, álmos, hallgatag.

Két partján fűzfák állnak álmodón,
Árnyékuk nyúltan reszket a folyón,
S a két nagy árnyék majdnem összeér.

A víztükör most ezüstszín-fehér,
S az árnyékok még egymást keresik;
De jön majd hajnal, pírban lángolón:
A két bús árnyék átölelkezik,
És hidat ver a vérszínű folyón...
S ujjongni fognak völgyek és hegyek...

Add, Istenem, hogy én is ott legyek!

(1930)

ÜNNEPNAPOK, KESERVNAPOK

*„Erőnk az emlék, ápolván a multat,
Jövőnk alapja a küzdő jelen.”*

*Rigele Alajos:
A Madách-emlékmű részlete. Ádám szobra*

PETŐFI

Szabadság, szerelem:
Életed, haláloed;
A lelked betölti
Az egész világot.

Ifjú szív ha dobban,
Csalogány ha zendül:
Te vagy az, te dalolsz
Édes szerelemrül.

Férfiszív ha lángol,
Sas ha szárnyra támad:
Te vagy az – hőse te
A szent szabadságnak!

Csodás az életed,
Csodás a haláloed –
Kétszer vívtad ki a
Halhatatlanságot...

(1898)

A SZABADSÁG ÜNNEPÉN

Zászlók lobognak, szónokok beszélnek,
A honfiézés, im, hogy fölhevül!
De a szabadság örök istenének
Csak szóban áldoz *rendületlenül*...
Merő szokássá lett a szent imádság,
Népét a költő ettől óvta bár,
S melynek rég lessük büszke szárnyalását,
Szabadságunk csak tört szárnyú madár...

Míg himnuszt zengünk hőseink korának,
Arcunkba vág a szégyen ostora;
S míg örök vágyunk megújulva árad,
Lelkünkbe zúg egy zordon szó: soha!...
– Szállhatsz a múltba, szent emlékezetre,
Rajongva léted szent eszményiért:
De rút valóság kacag a szemedbe,
Hogy ünnepelned, népem, nincs miért...

Majd egyszer!... majd ha ösvényedre gátul
Zord tilalomfa többé nem kerül,
Ha szíved, mely most titkolt búra fájdul,
Tud majd akarni *rendületlenül*,
Ha majd a vágy, mely örökül maradt rád,
Erőt is ad, hogy bátrabb tette kelj,
S valóság lesz az álmodott szabadság,
Én nemzetem, majd akkor ünnepelj!...

(1904)

ÚJ MAGYAR

Ősnemes nagy törzsnek csenevész kis sarja,
Bús göggel tekintesz a sok új magyarra,
Rám is, hogy a múltból nincs egyetlen emlék,
Melyet őseimről büszkén emlegetnék.

Nincs egyetlenegy sem. Nemességem fáját
El sem ültették tán, vagy régen kivágták;
Oszlopos termemben csak képét se látom –
Oszlopos termem sincs, ősnemes barátom.

Boldog, ki sorsával könnyeden megbékül,
Vígán élek én is büszke ősök nélkül;
Nem kutatom törzsöm elhunyt daliáit,
Úgyse jutnék messzebb, csak a nagyapámig.

Jövevény vagyok csak, de egyyel beérem:
Jó magyarrá lettem, jó magyar kenyéren,
S ki félvállról néz rám, a szemébe vágom:
Itthon vagyok én is szép Magyarországon!

Honszerző dalia nekem egy se ősöm,
De lelkes lapokrul mind, mind ismerősöm;
Örök dicsőségük rám is fényt sugároz,
S szerelemmel kapcsol én magyar hazámhoz.

Véres századoknak ezernyi bús romja
Az én lelkemet is bús felhőbe vonja,
S hálás csodálattal csüggyve sok szent harcon
Magyar büszkeségtül pirul ki az arcom.

Engem is tanítanak a nagyok példái
Hazáért küzdeni, érette munkálni;
Szivem a jókéval versenyezve dobban:
Melyikünk szereti ezt a földet jobban?...

– Ha derék sasfi ül az ősi saszékken,
Nekem is örömöm s méltó büszkeségem;
De szánom a szittyát, ki csak olyan szittyja,
Hogy csak váltót forgat meg a zsidót szidja.

Az igaz nemessel én is együttérzek –
Dölyfös születettel bátran szembenézek,
S lenézem a gőgös, csenevész kis sarjat,
Ki csak őse révén válik be magyarnak...

Tudj s akarj, ősi sarj, élni a hazának;
Munkáért becsüllek – dölyfödért csak szánlak,
S ha félvállról nézel, én is azon szintén:
Nem is vagy, nem is léssz különb magyar, mint én!

(1904)

MAGYARNAK SZÜLETTEM

Magyar vagyok
Petőfi

Magyarok születtem. Bölcsőm puha fája,
Édesanyám keble azzá ringatott;
Érzés ez: hatalmas, mint a tenger árja,
S mint gyöngyöző vízcsepp, oly tisztán ragyog.
Napfényben a vízcsepp szívárványszínt játszik,
Éppúgy ez az érzés szívem rejtekén:
Lelkes büszkeségtől könnyhullató gyászig
Ezer változatját mind átérzem én.

Magyarnak születtem. Óh, e kiváltságban
Arcomon az érzés büszkébbre pirul:
Nemzeti létünkben ami fénysugár van,
Mind lelkembe árad múltak ormirul!
Fenséges küzdelmek szárnyaló csodái,
Dicsőséges hősök, véres viharok!
Rajtatok hevülni, titeket csodálni –
Van-e gyönyör ennél szentebb és nagyobb?

Magyarnak születtem. Kebelembe' hordom
Tűnt századainknak fájó örökét:
Kedvembe', ha víg is, van valami zordon,
Mint sorsunkba' mindig valami sötét...
Tűnő reményinket úgy siratjuk egyre,
Mint a megcsalt szív a hűtlen szeretőt,
S mintha jövendőkön mindig gyász lebegne,
Melyet egy bús végzet titkos keze szőtt...

Magyarnak születtem. Szeretem e földet
Büszke szegénységben, bús gyönyörrel én;
Más nemzet gyermeke gúnyos nyelvet ölthet –
Nincs hivatás, szentebb, e föld kerekén!
Boldogabb nép sarja kicsinyelve szánhat –
Ezt a csodás érzést hogy is értené!
Óh, de honszerelmem gyűlöletre lázad,
Ha rút árulás tör idegen felé...

Magyarnak születtem. Gyűlölt ellenségem,
Aki köztünk él bár, mégsem él velünk;
Idegen bolygóként jár a magyar égen,
S fennen vigad, míg mi némán szenvedünk;
Gúny neki érzésink tiszta szentegyháza,
Lelkén szennyes érdek, bűnös vágy hevül,
S féltett eszményinket gyáván meggyalázva
Él magyar kenyéren, s ah! büntetlenül...

Magyarnak születtem. Áldom ezt a sorsot:
Dicsőség, szegénység égi végzetét;
De jöttmentnél jobban gyűlölöm a korcsot,
Aki megtagadja magyar nemzetét!
Honát pazarolva bolyong a világon,
Itthon léha gőg van szívében és szaván –
Bús haragom üszkét a szemébe vágom:
Félre innen, hitvány, ez az én hazám!

Magyarnak születtem. Szeretve, gyűlölve
Virrasztom a nemzet jogos álmait,
Érte buzdulok föl búra vagy örömré,
Érte gyúl szívemben a kétség és a hit;
Érte száll fohászom az Ég trónusához:
Adjon a magyarnak lelkes nagy erőt,
Hitvallása légyen: hűség a hazához,

És szeresse bölcsen, férfitettel őt!
Magyarnak születtem. Ünneppon szótted
Számomra e sorsot, népek Istene!
Honszerelmem lángját fölgújtom előtted,
Ítéld meg: hiúság nem gyúl-e vele.
És ha van még árnyék ezen a szerelmen,
Óh, világosítsd meg vágyó lelkemet:
Taníts meg, én Uram, milyennek kell lennem,
Hogy igazabb, hívebb, jobb magyar legyek?

(1904)

APRÓ SÍRHALMOK

Levegőt az égnek, sugarat a napnak
Örök jószággoddal te adsz, Istenem;
Az élet forrását te meg nem tagadtad,
Ami van körülünk – te mondád: legyen.
Akaró szavadnak, teremő kezednek
Munkája a fűszál és a rengeteg;
Egynapos poronty és ezeréves nemzet
Általad él s benned földi életet.

Te adsz közös érzést milliók szívébe:
Így lesz a hon földje maga – egy világ;
Magyarok évezre új s szebb ezer évre
A te bölcsességed karján hajlik át...
A te bölcsességed az én megnyugvásom –
Mégis, Uram, olykor bús kétség riaszt:
Megdöbben a szívem bimbóhervadáson,

S mit szemem lát, elmém meg nem érti azt.
Lásd, a mi utcánkban még nem is oly régen
Hahotázott, játszott a gyermekesereg;
Ma már, mint madárka a kirabolt fészken,
Az elnémult házban csak gyász kesereg.
Mindig harangoznak, mindennap temetnek,
Csupa kis koporsót visz a gyászszekér;
Csodás erejével anyaszeretetnek
Ím, a halál győztes küzdelemre kél...

Ki érti keservét az édesanyának,
Ha rásújt a végzet: miért szült fiat?
Nézd, ennek szívében megkövült a bánat,
Nézd, azé sikoltó jajszóval riad.
Néma kín, hangos gyász megroskadva kérdi,
Bölcsőre miért hull halotti lepel?
Ki még a világon rá sem is ért élni,
Annyi kicsi szívet mért földelnek el?

Szomorú szívemmel a temetőt járom:
Apró sírhalmokkal tele van, tele!
De sok remény porlad ez árkolt határon,
Magyarság fájának de sok levele!
Ez a sok hamvadt szív mind magyarul verne,
Mind magyarul szólna a sok hűlt ajak...
Bús kétségre jajdul a haza szerelme:
Jaj, ha számunk egyszer végképp elapad!...

Szívemben a kétség imádságba enyhül:
A bölcsők lakóit óvd meg, Istenem!
Ne tépd le jövődönk' a szülőkebelről,
Add, hogy kis koporsó kevesebb legyen.

Tedd okossá, naggyá az anyai gondot,
Hadd nevelje nagyra féltett magzatát:
Te, ki jóságodat e világra ontod,
Tedd erős magyarrá a magyar hazát!

(1904)

AZ AKÁCFA

Magyar népem kedves akácfája...
Álmodozva heverek alája;
A virága: fehér gyönyörűség,
A gyökere: földhöz való hűség.

őserdeink büszke ezer éve,
Ne nézz szánón ez új jövevényre,
Kit egy császár idegen hatalma
Ültetett az ősmagyar talajba.

Tisza táján hogyha jövevény is,
Szívre, szemre a mienk ő mégis;
Magyar érték: szívós törzse, ága,
Méztermő, illatos virága.

Mély gyökérrel mi földünkbe növe,
Magyar lélek áradoz belőle;
Magyar földnek szép jövevényfája –
Hogyne néznék szeretettel rája!

Én magam is... az én nemzetségem
Jövevényfa lehetett itt régen...
Ami rég volt, nem is igaz már az –
Vérem, szívem – régen magyar már az!

Jó akácfám, virulj csak, virágozz!
Más ég alá sose is kívánkozz!
Boldog másutt úgyse lennél többé –
Magyar fa vagy, az is léssz örökké...

(1910)

SZOMORÚ ÉNEK

Magyarország rögös földjén
Senyvedez a jog, a törvény,
Szomjazik a napsugárra,
S csupa felhő borong rája.

Szeretjük mi *szent* hazánkat:
Tátogatjuk hősi szánkat,
Suttogunk vagy kiabálunk,
Egyebet hisz' mit csináljunk?

Van nagy pipánk – de jó lenne,
Ha dohány is volna benne!
Kérünk egy pipára valót,
S jó, ha kapunk egy kis bagót.

A mi sorsunk pislá mécses,
Se nem tiszta, se nem fényes;
Olajért, a hitvány mécsbe,
Kunyorálni járunk Bécsbe.

Kárpátoktól Adriáig
Bölcsék vagyunk mindhalálíg;
Bölcsen túrunk, túrva várunk:
Bajt valahogy ne csináljunk.

Bajt valahogy ne csináljunk:
Halkan lépünk, loppal járunk,
Magyar földön, síkon, völgyön
Még a fű is félve nőjön...

Haragszik az osztrák császár:
Zúg a szélvész, ing a nádszál;
Hej, sok minden másképp volna,
Ha a nádszál – nem hajlongna...

(1910)

ROSSZKOR SZÜLETTEM

Rosszkor születtem, szürke korban,
Hol tűnt harcoktól fáradt még a nép,
S erejét újabb, szebb időkre
Újjáteremteni nem tudhatta még;
– Odakint sáros, bús november:
Szomorú égbolt, nyirkos, pusztá föld –

Múlton, jövendőn csügg a lélek,
Belőlük szíva álmodó gyönyört.

Születtem volna ősmagyarnak,
Ki itt száguldott szűz rónákon át,
S csatákon kürtök zengzetére
Engedte táncra kardját és lovát!...
Szívében új föld képe ringott,
S ezernyi színben pompázott a hit,
S csillagsugárnál szövögette
Nagy jövendőknek büszke álmait!...

Vagy születtem vón' szebb jövőben
– Egy századév és megjön az a kor: –
Mikor majd hangos dalba árad,
Mi bennem most még halkán zakatol;
Mikor majd földi isteneknek
Halálát zengik zúgó harsonák,
S ropogva törnek száz darabra
Mihaszna trónok, cifra koronák!...

(1910)

AZ UTOLSÓ MAGYAR

Hadd meneküljek enmagam elül!
Óh jaj, ne lássak ilyen rémes álmot!
Szörnyű teherként a lelkemre ül
És gyászba vonja az egész világot;
És hogy valóra válhat csakugyan:
E gondolattól szívem holtra dermed –
Óh, hitet, hitet, hitet adj, Uram,
Hogy, álmodván is, tudjak bízni benned...
– Hallgasd meg álmom, s adj, Uram, kegyelmet!

*

A rónaságon hús szél csavarog,
Mint szárnyas bú, mely nyugtot nem találhat;
A Tisza árján csobbanó habok
Gyászt zsonganak az alvó hun királynak.
A *szeri* emlék immár puszta rom,
Kőomladékát bús avar takarja –
Ott bujdokol, még élő fájdalom,
Egy meghalt ország utolsó magyarja.

Bolyong magában, átkos egyedül,
Mint züllött vad, mely idegenbe tévedt;
Milliók keserve mind szívére gyűl,
Vak éj borul rá, s hajnalt nem remélhet.
A mindenségből letört egy darab,
Egy nemzet sorsa lebukott az égből –
Amerre néz, a puszta ég alatt
Iszonyú rémek kelnek a sötétből.

Nagy temető a messze rónaság,
Lidérctüzként leng lelke búja rajta;
A gyászos csönd, a zordon némaság
Lesújtja – mégis egyre űzi-hajtja.
Leroskad végül. Gyötrő lázra gyúl,
És látományok tolulnak eléje –
Panaszol halkán, fölsír szilajul,
Haldokló búval zokogván az éjbe...

– Hahó! Kik vagytok? Árnyak, erre, erre!
Hová rohantok? Mért nincs hangotok?
Mi lég ez itt, hogy elhal a hang benne?
Mi föld ez itt, hogy szíve nem dobog?
A magyar szóra mért süket a lég?
A rónaságrul hova lett az illat?
Távolból mintha dalszót hallanék –
Hajh, többé mért nem a mi dalainkat?

Eget és földet új hang nyilall át:
Idegen népek győztes üvöltése;
Ledöntötték a Kárpátok falát:
Vad árba fúlt az Árpádok vetése...
Élet ha zsong itt, nekünk az – halál,
Hantdübörgéstül vonaglik a lelkem,
Haldokló vágyam messze múltra száll,
Hogy annak fényén enyhülésre leljen.

Altassatok el, ősi szent regék!...
Ím, paripáknak dobogását hallom,
És látom daliák büszke seregét,
Hogy száguld végig messze síkon, halmon;
Lovát pályvázza íjas Napkelet
Szűz erdők, rétek harmatos fűvére –
Nyugat földjében itt vert gyökeret,
– Hajh réges-régen, másfél ezer éve...

Ekék villognak párás hantokon,
Nő a magyar vér, fölvirul az élet:
Sok évszáz kél a munkált nyomdokon,
S már ezer évről zeng a szárnyas ének;
Ezt harsogja a Duna–Tisza árja –
Egy nemzet él itt, boldog, hős, szabad,
És szent a földje – magyarok hazája!...

– Óh, hazug álom, csalfa látomány!
Nem, nem igaz már itt e földön semmi!
Káprázat leng a múltak fátyolán,
És most se hagy még végképp megpihenni.
Nem, nem igaz, hogy dicső volt e föld.
Mint bennem zsongó emlékek regélik –
Nép, kit a sors ily könnyen összetört,
Nem élhetett itt másfél ezer évig!

Késő káprázat, ne kínozz tovább!
Ne regélj immár elhunyt dicsőségürül!
Vagy tégy, te Isten, még egyszer csodát:
Támaszd föl népem a sír sötétjébül!
...Hallom, mit mondasz. Zord ítéleted
Száz hanggal zúg, mint viharban az erdő,
S haló szívembe átokként mered
A bűnös múltba elsüllyedt jövőndő...

Mért kellett bukunk: bennem sír a vád,
Lelkembe zúg a borzasztó ítélet:
Mert nem tudtuk szeretni a hazát
S minden, mi szent volt, csúfos üzletté lett;
Rút önzésbe fúlt minden akarat,
Önámításban elernyedten éltünk,

Vérünk megromlott, erőnk elapadt,
Semmit sem szerzünk, s mindent elfecséltünk.

Eszményre lelkünk vak lett és süket,
A honszeretet cégér, puszta szó csak:
Hajh, megfogyott a magyar becsület,
Mint rónánkon a büszke, tiszta kócsag...
Egymásba omlott múlt, jövő, jelen,
Így olvadt egybe: örökös halálba...
Új nemzet kél a régi téreken,
És csontjainkat szanaszét dobálja!

Tovább virul majd róna, völgy, halom,
Lesz selymes füve, aranyos kalásza;
De víg dalszóval, derűs hajnalon,
Új, idegen nép gyűl majd aratásra;
Bús télre megjő mindig új tavasz,
Megifjul erdő, madárdal az ágon –
Az idők árja – marad ugyanaz,
Csak magyar nem lesz többé a világon!

A mindenségben én vagyok magam...
Végső sugára leáldozott napnak...
Elröppenek már én is nyomtalan,
Szép rónaságom, immár idehagyalak;
Tied a szívem végső dobbanása –
Hívnak... Megyek már... Födj be, bús avar!
Az én múlásom nemzet elmúlása –
Világ, ne tapsolj – nincs többé magyar...

...S ott fekszik – látom! – némán, mereven,
Fáradt fejét a puszta romra hajtva;
Húlt szívéből a bús honszerelem
Átleng a rónán utolsót sóhajtva;

Égen és földön komor, tompa gyász van,
Sötét a táj, mint óriás ravatal –
Nincs haza többé, nincs többé hazátlan –
Kiszenedett az utolsó magyar...

*

Hadd meneküljek enmagam elül!
Óh jaj, ne lássak ilyen rémes álmot!
Jön átkos szörnyként, a lelkemre ül,
És gyászba vonja az egész világot;
És hogy valóra válhat csakugyan:
E gondolattól szívem holtra dermed –
Óh, hitet, hitet, hitet adj, Uram.
Hogy bízni tudjak minmagunkba' s benned!

(1910)

MAGYARNAK LENNI...*

Magyarnak lenni: tudod, mit jelent?
Magasba vágyva, tengni egyre – lent;
Mosolygva, mint a méla őszi táj,
Nem panaszozni senkinek, mi fáj;
Borongni mindig, mint a nagy hegyek,
Mert egyre gyászlik bennünk valami:
Sokszázados bú, melyet nem lehet
Sem eltitkolni, sem bevallani.
Magányban élni, ahol kusza árnyak
Bús tündérekként föl-fölsírdogálnak,
S szálaiból a fájó képzeletnek
Fekete fényű fátylat szövögetnek,

* A Magyar Tudományos Akadémia Farkas–Raskó jutalmával kitüntetett költemény

És bűt és gyászt és sejtést egybeszóve
Ráterítik a titkos jövődőre...
Rab módra húzni idegen igát,
Álmodva rólad: büszke, messi cél,
S meg-megpihenve a múlt emlékinél,
Kergetni téged: csalfa délibáb!...
Csalódni mindig, soha célt nem érve,
S ha szívünkben már apadoz a hit:
Rátakargatni sorsunk száz sebére
Önámításunk koldusrongyait...
– Én népem! múltba vagy jövőbe nézz:
Magyarnak lenni oly bús, oly nehéz!...

Magyarnak lenni: tudod, mit jelent?
Küzdelmet, fájót, véges-végtelent.
Születni nagyok, bajban büszke hősnek,
De döntő harcra nem elég erősnek;
Úgy teremődni erre a világra,
Hogy mindig vessünk, de mindig hiába:
Hogy amikor már érik a vetés,
Akkor zúgjon rá irtó jégverés...
Fölajzott vággyal, szomjan keseregve
A szabadító Mózeset várni egyre:
Hogy porrá zúzza azt a szirtfalat,
Mely végzetünknek kövült átkaul,
Ránk néz merően, irgalmatlanul,
S utunkat állja zordan, hallgatag...
Bágyadtan túrni furcsa végzetünk',
Mely sírni készítő tréfát űz velünk,
S mert sok bajunkat nincs kin megtorolni:
Egymást vádolni, egymást marcangolni!
– Majd, fojtott kedvünk hogyha megdagad,
Szilajnak lenni, mint a bércpatak,
Nagy bánatoknak hangos lagziján
Nagyot rikoltni: Hajrá! húzd, cigány –
Háborgó vérrel kesergőn vigadni,

Hogy minekünk, hajh! nem tud megvirradni,
Hogy annyi szent hév, annyi őserő,
Megsebzett sasként sírva nyögdelő,
Mért nem repülhet fönn a tiszta légben,
Munkás szabadság édes gyönyörében –
Hogy mért teremtett bennünket a végzet
Bús csonkaságnak, fájó töredéknek!...
Tombolva inni hegyeink borát,
Keserveinknek izzó mámorát,
S míg vérünkben a tettvágy tüze nyargal,
Fölbúgni tompa, lázadó haraggal –
S mikor már szívünk majdnem megszakad:
Nagy keservünkben,
Bús szégyenünkben
Falhoz vágni az üres poharat...
– Én népem! múltba vagy jövőbe nézz!...
Magyarnak lenni oly bús, oly nehéz!...

De túl minden bűn, minden szenvedésen,
Önérzetünket nem feledve mégsem,
Nagy szívvel, melyben nem apad a hűség,
Magyarnak lenni: büszke gyönyörűség!
Magyarnak lenni: nagy s szent akarat,
Mely itt reszket a Kárpátok alatt:
Ha küszködőn, ha szenvedőn, ha sírva:
Viselni sorsunk, ahogy meg van írva;
Lelkünkbe szíva magyar földünk lelkét,
Vérünkbe oltva ősök honszerelmét,
Féltőn borulni minden magyar rögre,
S hozzátapadni örökkön-örökre!...

(1910)

ÉNEK TOMPA MIHÁLYRÓL

*Születése századi évfordulójának ünnepén
a Kisfaludy-Társaságban*

Ki dalt zengettél felhős magyar őszrül
És szíved mélyén bús voltál s beteg:
Bánat költője! rokon ismerősül
Egy őszi dallal hadd köszöntelek!
Tövises bokrán magyar végzetünknek
Szíved vérenek rajta van nyoma –
E szent emléknek szól e méla ünnep,
Mint templom mélyén bűgő orgona...

Örvénylő vágyak, csüggeteg remények
Csak búdra fognak egymással kezet;
Múltból, jövőből mindig sírva tér meg
A fájó emlék s fájó képzelet;
Mint kakukkfű a temetői páston,
Sok bűd közt úgy hajt egy-egy halk öröm –
Repülni vágnál, sok szép álmódás von
S megtörtén ülsz egy kicsi sírkövön.

Ez a te sorsod. Ezt ha megfelejted,
Hazádnak sorsa új gonddal tetéz:
A hős magyarság, ez a balga gyermek,
Oly lenni vágyó és oly halni kész!
S te bukni látván a nagy magyar álmot,
Megrendült hittel hogy' hirdess hitet?
Szállnak lantodról fenséges sirámok,
Szíved' hazáért gyász telíti meg.

Madár fiait buzdítod ma dalra,
Majd Ikaruszként elszánt vagy s merész;
Új Simeon vagy: élni sem akarva
Szabadság nélkül halnod oly nehéz!
S míg bánatunkat éneklek kesergőn,
Vigyáznod is kell, *kik* értsék szavad:
Sebzett vad sírhat szabadon az erdőn,
A magyarnak még sírni sem szabad.

Megenyhült légben, viduló határon
Ne hajts a dalra, jó gólyamadár!
De vigasztalj, hogy kétségünk ne fájjon,
Bármily csaló a csalfa napsugár;
Ha pusztulunk is, el nem veszhetünk még,
A földúlt fészek új sarjat nevel,
Nem oldott kéve árva nemzetünk még,
Csak egy hazánk van, az nem veszhet el!

Hogy zsong, hogy zúg a szenvedések árja!
Hullámzanak rajt' fölsíró dalok;
E bút egy nemzet issza és csodálja
És zokogásán sírva andalog;
Az ár növekszik, a dal egyre mélyül
– Csak bú növelhet ily dús koszorút! –
S mint őszi lomb, mely elhullásra készül,
Maga a költő egyre szomorúbb...

Marcangolt lélek... kincsét mind elosztván
Beteg szívére hol lel balzsamírt?
Mint önnönsebjét nyaldosó oroszlán,
Megül egy dombon, őrzi azt a sírt;
Fiát sirajta: hol vagy, drága gyermek,
Te istenségnek remek ékszere! –
Egy vágya van, kit ily sír gyásza ver meg:
Bár roskadhatna maga is bele!

Ki gyötrött szívvel járja a világot,
Erdőbe menjen, zöld mezőkre ki;
Ott árnyas lombok, illatos virágok
Még enyhülést is adnak tán neki;
Ott fülengésből, szellőrebbenésből
Hangok szövődnek, halk melódiák –
S békítőn suttog örök pihenésről
A hulló lomb s a hervadó virág...

Szeretsz-e jární hervadt őszi tájon?
Bús mosolyábul, mondd, ittál-e már?
Csak tárd ki lelked, hadd, hogy rászítáljon
A bágyadt fény, a fátylas napsugár;
A színes csenden, méla hangulatban,
Egy kedves bánat lengve szárnyal át
S a lélek mélyén megzendíti halkan
Az elmúlásnak nyugtató dalát.

Virágnak, ősznek dalos szeretője!
Meglelkedésítvén a Természetet
Hány új szépséget fakasztott belőle
Regéket termő bús költészeted!
S a sok virág mind hálás volt irántad:
Szépségük ír volt sebzett lelkeseden,
S most sírodon is hűséggel tanyáznak,
Hogy az is mindig virágos legyen.

Már lelked, járva égi szép mezőket,
Nagy hármás fényben vígabbá derül:
Arany s Petőfi ott Melléd szegődnek
Egünknek legszebb csillagképeül;
Már lelked, mint a napfény, mint az illat,
Itt járja útját ifjan, könnyedén,
Hol minden titkok zárai kinyílnak,
A végtelenség csillagos terén.

De hervadáskor, falevél ha sárgul,
S a magyar égre ráborong az ősz:
Vigasztalásul titkok magasából
Te hű madárként most is visszajősz;
Az ős fészek, mely megnövelte szárnyad,
Az ismert tájon most is dalra vár –
S míg búját zenged szomorú hazádnak,
Merengve hallgat az egész határ...

(1917)

A HALOTTAK MAJD VISSZAJÁRNAK...

A halottak majd visszajárnak,
Mind jól vigyázzon, aki él!
A könny, a vér, a gond, a bánat
A sírból egyszer mind kikél!
Seregbe gyűlnek majd az árnyak
A rónaságon, völgyeken:
A halottak majd visszajárnak –
Vigyázz, én nemzetem!

Előbb egyenkint, félve jönnek,
Átlengnek csendes falvakon,
Éjfélkor halkan beköszönnek
Egy-egy firhangos ablakon;
Álmod lengetnek és nyugalmat
A kedves házban, udvaron –
Vetések zöldjén átsuhannak,
Mint szelíd fuvalom...

De jönnek aztán sokaságban
A véres harcok árnyai:
Sebzetten, vérzön, haloványan
Mind haza fognak szállani!
Kik messze földön sírba tértek,
Feltörnek mind a hant alól –
És akkor itt majd nagy ítélet
Zord trombitája szól!

Kísértet lesz mind, néma, halvány,
Ki harcban ontott hősi vért,
És ott lebeg majd mindnek ajkán
A számonkérő szó: miért?
E nagy kérdéstől döbben elménk
És ebben zendül végzetünk –
És jaj, ha méltón nem felelnénk,
Oh százszor jaj nekünk!

E kérdés ráül szívre, agyra,
És belefagy és benne ég,
Följajdul rá, mint iszonyatra,
Ki itt él, minden ivadék;
E bús vád fölzúg majd az égig
S mint nagy magyar gyász, ott zokog,
És nemzedékek sírva érzik
S nem lesznek boldogok!

Rajokban, sűrű ezredekben
Nagy szellemhad jön, bús, csodás –
Az éjben holtak lelke rebben,
Mint szemrehányó látomás;
A könny, a vér, a gond, a bánat
Fölsír majd titkos zengzeten –

A halottak majd visszajárnak,
Vigyázz, én nemzetem!

(1933)

MAGYAR ŐSZ

Már útra kelhetsz, fecske, gólya,
A nap már fáradt, itt az ősz;
Ne kérdezd, lesz-e itt tavasz még,
Ha majd tavaszra visszajősz;
Itt most már ősz van, magyar ősz.

Búcsúzom én is nemsokára,
Megyek nagy útra, messzire;
Be jó lesz nem remélni semmit
S nem emlékezni semmire...
A holtnak nem fáj a szive.

Már útra kelhetsz, fecske, gólya,
A nap már fáradt, itt az ősz;
Köszönsd helyettem ezt a földet,
Ha majd tavaszra visszajősz –
Itt ősz lesz akkor is, csak ősz.

Itt elhervadt már minden élet
S tán ki se nyílik már soha;
Már nap se süt a magyar égen,
Itt lenni sincsen már hova –
Jaj, ver bennünket Jehova...

(1920)

MUZSIKASZÓ

Hegedű, egy szál – benne sír a dallam,
Hegedű, másik – árnyékolja halkan,
Gordonka hangja zokogtatja néhol,
A cimbalom meg belebugyborékol,
S lány hullámzással fut a dallamon –
És zeng és száll a magyar fájdalom.

Fejem, könyöklőn, tenyerembe hajtva
Csak hallgatok, mint körülém a táj:
Az ég is, föld is azt a bút sóhajtja,
Mely bennem ég, s az éjszakába fáj...
Kik égből néztek álmélkodva rám,
Ti magasságos, fénylő csillagok,
S ti lengő árnyak itt az éjszakán –
Tudjátok-é, hogy ki és mi vagyok?
Óh, nem vagyok én duhaj mulató,
Csak bánatos fa, lombját hullató,
Csak szeretem a síró hegedűt,
A zengő nótát, magyar veretűt,
Csak szeretem a bánat muzsikáját,
Meg aki húzza egyre szomorúbban,
A magyar föld cigányát –
Mert testvérem a búban...

Lelkembe' halk muzsikaszóval
A múltak hervadt lelke szólal:
E nóták zengtek hajdanán
Jókedvtől hangos árnyas erdőn,
Nyíló szerelmet dalba rejtőn
Virágnylások hajnalán;
E bút búgdosta ott a gerle,

Míg önnön titkain merengve
Fehér ruhában állt a lány...
Emlékek édes bújá ringat,
S igézi lelkem mind tovább:
Kakukkfűillat, szénaillat,
Piros pipacs, kék szarkaláb...

Szerelem édes rózsalánca,
Rég elhervadtál, elfelejtelek!
Óh, más nagy érzés sötétebb zománca
Borítja már a szívemet:
E régi nóták hallatára
Fejem lehajtom, mint az árva,
S egy ősi bánat, síró sejtelem
Zendül G-húros lelkemen.

Az ősi bánat, a magyar búbánat...
Hogy egyre nő, és mindig jobban árad!
Könnyétől terhesül a pára,
S bút harmatozva hull a tájra –
Utunkra hull, s véresre sebzi lábunk,
Kutunkba hull, s csak gyötri szomjuságunk,
Fekete út: a kövek útja ez,
Fekete kút: a könnyek kútja ez –
Él fűben, fában, szívben, dalban,
Öröklő bú és halhatatlan;
Ki itt magyar volt, nemes, tiszta, jó,
Mind, mind e bú ágyékából való,
Már anyaméhben úgy fogantatott,
Hogy holtig hordja ezt a bánatot.

– Mikor e bánat hegedűbe zendül,
A magam bújá leolvad szívemről,
S fajom keserve árad benne szét –
Gyászfátyol leng az éjszakán,

S a mélyből mintha hallanám
A föld keblének sóhajtó neszét;
Mikor e bánat hegedűbe zendül,
Ezer év sír a lelkemen keresztül,
És míg az árnyak zsongva és tolongva
Panaszlón gyűlnek mind körém:
A lelkem mintha könnycsepp volna
A magyar földnek bús rögén,
Szomorúfűzfa csüggedt lombja
Egy haldokló tölgy csonka törzsökén...

– Óh, nem vagyok én duhaj vigadó,
Magyar vagyok én, sorsunk' sirató,
E sorsnak toros lagziján
Így mulatunk most – húzd, cigány!
Húzd szívből, szívet ringatón,
Húzd lágyan, búmat altatón,
Minden hang mintha lelke volna
A rám sötétlő méla tájnak:
Húzd csillagokra szárnyalón –
S oly halkán, mintha sírhalomra
Lágy rózsaszirmok hullanának,
Szomorún, elhalón...

Ki Isten egy leheletére
Bús magyarságra földre szálltam –
Ha pályámon majd sírgödörhöz érve
Új élet útját kezdem a halálban –
Ha lelkem, mint az örök fény sugára,
Hogy visszatérjen Isten homlokára,
E föld porából égre szárnyal:
Temessetek majd cigánymuzsikával!

(1921)

ÉJ A SZABADBAN

Ragyog az ég. Az Úr leheletére
Csillognak rajta rezgő fénypihék;
Tündöklő titkok halk szavú zenéje
Zendíti át a mindenség szívét.

Tündöklő titkok égi messzeségben,
Szomorgó csend az alvó föld ölén;
Ezernyi árnyék kél-száll észrevétlen,
S fekete szálú fátylat sző körém.

Árnyékot, csendet múltak lelke zsongat,
Valami sóhajt – tán a föld alul...
Valahol messze nóták haldokolnak,
És búza sír, és rózsza szirma hull.

A csillagokban Isten lelke reszket –
Mi rezeg itt a nyárfalevelen?
Mit panaszol az úti kőkeresztnek
Borongó emlék, síró sejtelem?

Nagy, titkos érzés zeng a némaságon,
S szívemre száll egy halk szavú dalon:
Két végtelenség van e nagy világon...
Az Isten és a magyar fájdalom...

(1921)

VASÚTON

Magyar vasútnak szegény vonatján
Utaztam május szép vasárnapján;
Susogó, zengő erdőből jövet
Virágot hoztam, dalt, fényt, örömet.

Kakukkfűillat, csattogó madárdal...
Nótázó kedvem alig bírt magával;
Repült a vonat, mint könnyű lehelet:
Vidáman vitte vidám kedvemet.

És nyílt az ajtó – s rám borult az ősz:
Koldulva jött egy béna, csonka hős...
Irgalmat koldult, egy kis kenyeret,
S elvitte menten minden kedvemet.

Dal nélkül, szárnyszegetten ültem,
Nagy magyar gyásztól terhesülten;
Vánszorgón, sírva döcögött a vonat:
Nem bírta, szegény, a bánatomat...

(1922)

VAN NEKEM EGY KÖNYVEM...

Van nekem egy könyvem,
Régi kopott jószág:
Csupa zengő álom,
Csupa szép valóság.

Tízestendős voltam:
Föléje hajoltam,
Belegyönyörödtem,
Belőle daloltam.

Büszke gyerekségem,
Érző ifjúságom –
Benne van e könyvben
Egész magyarságom!

Álmodozva hajlok
Mostan is reája:
Áradj a szivembe,
Ezer év csodája!

Áradj a szivembe,
Örökszép magyarság:
Petőfi, Petőfi –
Szercelem, szabadság!

Igézet fog el egy
Szent emlékezetben –
S áldom az Istent, hogy
Magyarnak születtem...

(1922)

MAGYAR HÁROMSÁG

Légy ember – Isten képe mása,
Öleld magadhoz az eget;
E földből édig szárnyalásra
Egyéb se kell, csak szeretet;
Szeresd az embert – földi sorsban
Édes testvérül nézzed őt,
Emeld, ki lent fetreng a porban
És vigasztald a szenvedőt.

Légy férfi – sors viharja ellen
Magad magadnak menedék:
Önérvet, erkölcs, tiszta jellem,
Jó szív és nem hajló derék;
Légy tettere bátor, bár az élet
Száz csellel jár is körülöd –
Van éles kardod s büszke vérted:
Az igazság s a becsület.

Légy magyar! Bús fajodnak élni
Sorsodnak legszebb része, hidd;
Hitvány az ember, rongy a férfi,
Kit ez az érzés nem hevít;
Idegenségek vak bolondja
Száz szennyes árban elmerül –
Hű szív csak hazáját dobogja
Halálíg rendületlenül.

– E földön mint magyar háromság
E hármasszámú lengedez,
A nagy világ s egy bús kis ország

Meghitt ölelkezése ez;
Magasságoknak zengetője
Mint hármashangú égi kar –
Isten parancsa szól belőle:
Légy ember, férfi – s légy magyar!

(1923)

MADÁCH-ÜNNEPEN

– A Kisfaludy Társaságban –

Kiszabadulva ketrecbörtönébül,
Ha bús világa új reményre szépül,
És hazaszállva dúlt fészket talál:
Magasság, mélység árjain csapongva
Míg lelke kínját befelé jajongva,
Mit érez, mondd, a sebzett sasmadár?
Gomolygó felhők fekete lován
Nyargalvást jönnek kusza néma árnyak,
Seregbe gyűlnek s bólogatva állnak
A kerti fák közt Alsósztrégován –
A sebzett sas, ki ember és magyar,
Kiben az öröm önhamvába hal,
Mert hajh! világa romba dőlt világ:
Fáradtan ül meg önnön kínja ormán,
S múlton, jövendőn végigvándorolván
A mindenségről ír tragédiát...

Óh, szent gyászú könyv, búsán emberi,
Életbölcesség zengő bibliája,
Lantját a költő melyben úgy veri,
Ujját előbb hogy önvérébe mártja –

Nekem: sok búmat enyhítgetni lágyan
Imádságoskönyv életem során,
Minden magyarnak: fény az éjszakában
Ledőlt világok átkozott porán!...
Magányos órán, mikor fáj a lét
S még jobban fáj a nemlét gondolatja,
Mikor sötétlőn áradozva szét
Szegény lelkünket száz gond fojtogatja,
Mikor az ember meggyötört szívéen
Ezer gonoszság harcot vív a jóval:
Én vagyok Ádám, Lucifer is én –
Fölöttem lengve Madách lelke szólal,
S mint felkelő nap, fénybe olvad át,
Lelkem tavára festve önmagát...

A hangok árja ringat, mint hajó:
Csatázik tűz-víz, küzd a rossz s a jó;
Küzdés az élet... „*milliók egy miatt*” –
Rút hálátlanság – kéjek undora –
Hősben, tudósban eszmény megriad –
Sorsunk: bukások egyhangú sora;
Megátkozott fán csak tövis terem:
Véres szabadság – könnyes szerelem –
Vásár az élet, s jaj! nincs irgalom:
Rab földiségben, rút egyformaságban
Az égi szikra elhamvad magában –
Isten képmása: aljasult barom...
Örök szomjúság és arasznyi lét –
Jaj, száz gond tépi bús ember szívét –,
De élni mégis mily édes, mi szép,
Ha kék az ég, és Éva mosolyog!
Így minden bánat halkultan zokog;
Oh, szép az élet, ha tudunk szeretni,
Csak az a vég – csak azt tudnók feledni!...

Gomolygó felhők fekete lován
Nem messze (mégis fájó messzeségen!)
Árnyak tolongnak Alsósztrégován,
S minőt nem látott eddig a világ,
Átúgatják az ősi jegenyéken
A rettentő magyar tragédiát...
Költő, ki immár égre csillagultál,
És szíved búja régen elcsitult már
A végtelenség titkos távolán:
Az embersorsot, óh, ha mostan írnád,
Mi végzetünket milyen *színbe* sírnád
Az írott képek szomorú során?...
Költő, ha tudnád, nemrég itt mi volt,
S mi az, mikor az anyaföld sikolt,
S hangját se hallja sikoltó szavának
A gyáva bú s a féktelen gyalázat!
Költő, ha látnád, mi van itt ma már!
Muzsikaszóval vígad a halál,
S a sok véres csonk külön táncra áll,
Sírhalmonkon bukdácsol szerteszét
Itt részeg fő, ott láb, lemetszve tőben –
Kavargó borgőz, bűn, piszok, szemét –
Vígóság van itt most... bál a temetőben...
A bűnök medre áradtig teli,
A hangos dőzs az égboltot veri,
Hogy meg se hallja szörnyű végzetét:
El fogsz pusztulni, koresult nemzedék!

Mint megdúlt erdőn bőszi vihar nyomán
Csak félve szólal újra a madárdal:
Át kósza felhők tépett fátyolán
Az imádság is kételkedve szárnyal...
Ne hallanék egy égi szózatot:
Már azt hinném, hogy ránk szakadt az ég is –

De fönt Isten van, csillagfény ragyog –,
Tán van mit hinni, mit remélni mégis.
Ti csillagok, ti égi szellemek,
Ugye, lehet még hinni bennetek?
Hisz azért vagytok fénylő csillagok,
Hogy éjszakánkban vigasztaljatok –
Világra fénylő csillagunk, Madách,
Van-e számunkra – mondd – feltámadás?

Ezüst sörényű, hófehér lován
Sugárfény nyargal át a messzeségen:
Titkos tündöklés fönt a magas égen
S a sztregovai jegenyék során;
És szózat zeng, mint égi biztatás,
Sejtetve jósol, parancslón javall –
Az Úr szavával szól hozzánk Madách:
Küzdj és bízva bízzál – azt mondom –, magyar!

(1923)

JÓKAI

– Születése századik évfordulójának ünnepén a Kisfaludy
Társaságban –

Mint méla erdőn őszi napsugárban,
Ha száz szín gyúl a bágyadt lombokon:
Lelkemben olyan bűbájos világ van,
Ha álmaidat újra álmodom;
Ez álomvilág csodaerdejében

Egy-egy tündér ül minden levelen,
S ezer káprázat csal-von észrevétlen,
Ott a hős és harc, itt szív és szerelem.

Ki álmodott a rónás Tiszatájra,
Hogy eszménykép légy százezrek szivén,
Új földesúrnak gyönyörű leánya,
Elíz kisasszony, drága Erzsikém?
Ki álmodott a Senki szigetére,
Noémi, édes? – jösszte, szűz virág,
S ti mind, kikből a költő szíve vére
Halk muzsikával szívbe zajlik át...

Óh, jöjjetek mind, hősök és szerelmek,
Zendülj szivembe, szép álomvilág!
Gyönyörrel nézzem édesanya mellett
Kőszívű ember három hős fiát;
Aladár úrfit kint a Tisza-gáton,
Timár Mihályt a küszködő hajón –
Mind itt lebeg most, és mind glóriát fon,
Nagy álmodóját fölmagasztalón...

Nagy magyar kincs a világrengetekben,
Fémjelzés rajta egy név: Jókai –
Fényéből földünk ősi lelke rebben,
S lelkünkre hullnak édes csókjai;
Ez a meséknek bűbájos világa,
Míg benne élek, százszorszép való.
Gyermekmeséknek gúnyolnád? – hiába:
Gyermeknek lennem, óh, be jó, be jó!

Be jó: merengni gazdag lelke boltján,
Ha bűnk az éjben csillagfényt kíván,
Nemesnek lenni, mint Kárpáthy Zoltán,
Mindenhez tudni, mint Berend Iván;

Keletre szállni, mikor arra vágyom,
Megtelni álmok tarka színivel –
S mint Decsi Sándor itt, a Hortobágyon,
Egy sárga rózsát büszkén dobni el...

Ez a meséknek bűbájos világa –
Mesél itt ég s föld, s minden, ami van:
A Hortobágy, ha lebben délibábja,
A Balaton, ha jege megrian;
Ott, fénycsodául, föld az égre szökken,
Itt, kék mosolyban, földre száll az ég,
A mesefa, virágba öltözöten,
Ezer év lelkét illatozza szét.

Ott ül a költő... kék szemét lezárja,
Ringatva lelkén földet és eget;
Őhózzá nem hat élet szennyes árja,
Az ő világán úr – a képzelet;
Oly boldog játék: gyönyörödni benne,
S oly édes érzés, amit ő sugall –
Szép Álomország magyar fejedelme,
Kihez hasonló nincs se brit, se gall!

Hozzá hasonló hogyan is lehetne?
Nekünk mesélni, így, hogy' tudna – más?
Óh, másutt más a lélek búja, kedve –
Itt: még az ég is – sírva vigadás;
Örömmek, bának ily keresztezése
Csak itt lehet, a magyar ég alatt:
Könnyes-mosolygón, jéggel vert vetésre,
Óh, sehol másutt nem süt így a nap...

S be gyönyörű vagy, magyar szó zenéje,
S hány színnel áradsz, mikor Ő mesél!

Szavában zeng az erdők néma mélye,
A rónaságon lengő röpké szél –
A bú, mely ott zúg Erdély annyi ormán,
S melyet romok közt zsongat fönt a Vág,
És önnön lángján új reményre forrván,
Felhőkbe röppen, s csillagokra hág.

Szent ősi bú a vígság száz színében,
Életteremtő boldog álmódás...
Mint pásztortűz s mint csillagfény az éjben,
Melengetőn jó, tündöklőn csodás...
Lelkünkre táruul minden, ami drága
És ríkatón is oly vigasztaló:
Magyarságunk egész ábrándvilága
Eszményeinkkel fennen szárnyaló.

Óh, nyolcvanéves dolgozó álomélet!
Óh, magyarságos, gazdag, tiszta szív!
Te álmodtál egész ezredévet –
Boldog, kit Isten ily munkára hív...
Nagy éjszakánkban újra hív a munka,
Dicsőség légy most s égi biztatás –
Világra fénylő szép csillagzatunkba
Petőfi vár és Arany és Madách...

Dicsőségednek, óh, nagy Mesemondó,
Egy koldusország fon most koszorút;
Virágtermésre egünk, hajh!, borongó,
Ezért látsz közte hervadt-szomorút:
A büszkeség, a gyönyör és a hála
Könnycseppben reszket minden levelén –
Az egyiken, szebb s jobb napfényre várva,
A magyar bánat könnye – az enyém...

(1924)

NEM IMÁDKOZOM...

Én népemért már nem imádkozom;
Sebem halálos – némán hordozom;
Már nem hallom, ha fölsír még e föld;
A magyar égbolt – tudom – összetört.

Zajgó reménység: búnál ostobább –
Halk zokogással ballagok tovább;
Csak Isten hallja hangtalan szavam,
S tán velem sír, hogy mért van igazam.

Haláltánc tombol, víg és vakmerész;
Meggzán az Isten, ha szivembe néz,
Dúlt csillagokból búsan rám ragyog:
Én mindörökké Igazság vagyok...

(1928)

KOSSUTH

Amelyből ő lett: egykoron Mohácsnál
Vérpárás hantból sarjadzott a mag;
Igazság volt, kit megtiport a császár,
S lett elszántsággá tornyosult harag.

Új hittel hívta Rákóczi sorsát,
S lett, mélybe bukván, legdicsőbb nagyunk:
E nagyvilágon, kicsiny árva ország,
Az ő nevével lettünk és vagyunk.

Lángzó szavával, mikor *azt üzente*,
Ezer év lelkét sugarazta ránk;
Szabadságunknak nemcsak hőse, szentje –
Gyermekszívünknek több volt ő: apánk.

Bús száműzött: egy nemzet hű szívében
Imában, dalban felmagasztosult –
Üzenetküldő biztatás az éjben,
Egy lázító és zengő szó: Kossuth...

(1930)

VÖRÖSMARTY SZELLEMÉHEZ

Zengj nekem dalt, hangok nagy tanárja,
Fáj a szívem – húzd rá, vén cigány!
Hömpölyögjön hangjaidnak árja
A magyar sors s bánat lagziján –
Jajduljon be zúgva-búgva, zengve,
Bús haragtól szilajult szivembe!

Húzd – ki tudja, kinck húzhatod majd,
Ha, kik élünk, mink is elfogyunk...
Húzd – sirasd le szívünkről a sok bajt,
Mert nekünk már sírni sincs jogunk;
Meggyávultan, sír szélére hullton
Andalogjunk legalább a múlton.

Ős időknék álmait regéld el,
Ó, ott szép még ember és világ:
Fölrobognak hadvész-ülte képpel
Diadalmas büszke daliák,
S biztatón ül győztes nap sugára
Hazaszerző Árpád párducára.

Zord harcok közt, hajnalfényt sugárzón,
Szőke fürtű Hajna képe leng;
Liget-esti panaszos madárszón
Édes búval titkolt vágy mereng;
Rózsa nyílik hajnal bíborában,
Liliom hull Vértes vadonában...

– Dalaidnak orgonás zenéjén
Halk szellő és száguldó vihar,
Gyötrött szíved hangjait cserélvén,

Sírva nyögdel s harsogón rivall –
S mi – merengünk, ringatózva árján,
A magyar nyelv bővülő csodáján.

Állsz az ormon: onnan zeng az ének
Bút, szerelmet, harcot és hazát
A kifáradt s megcsüggedt reménynek,
Fölriasztja mélységek szavát,
S már reményt is bús bilincsbe verve,
Száll a *Szózat* ínséges keserve.

– Ó, e földön egy a gyász s a nemzet,
Két ikerszál, egy töről fakadt;
Ez virraszt itt, tört kupája mellett,
Sorvadozva átoksúly alatt,
És a költő lángborának gyöngye
Árván hull a bús magyar göröngyre.

Írt dalolni néped száz sebére
Jó multság, férfimunka volt;
De vihar jött, és a magyar égre
Dúlt felhők közt sápadt rá a hold,
S féljajdult a hit kétségbe'sése:
Odalett a magyarság vetése...

– Költő! mintha most sírnád zokogva
Nemzetednek ádáz végzetét,
S mint fajodnak búval átkozottja,
Minden kínját százszor érzened;
Úgy kesergünk most a szennyes árban –
Háború volt újra a világban.

Megindult az ősi föld alattunk,
És gurultak hantok és kövek;

Isten is, kit hitlen megtagadtunk,
Bánatában ősz lett és öreg;
Nincs visszhang a jajveszékésre;
Odalett egy ezredév vetése!

– Van-e láng még zengő fájdalomban?
Szívet gyújtson dermedt ég alatt,
S mindenütt, hol magyar sírhalom van,
Porló hősök mind mozduljanak,
És az égre csontkezükkel írják
Prométheusz halhatatlan kínját!

Jöjj, költő – s bár könnyeid fakadtán –,
Nézd e szörnyű földi látomást,
És dörömbölj az ég boltozatján,
Úgy kérd Istent, tégyen vallomást:
Lesz-e még e bús világon ünnep,
Ébredése alvó nemzetünknek?

Ó, ha lesz még s tán szebb útra lendül
Ez a véres, fáradt földgolyó:
Új dal gyúljon zordonult szivedbül,
Jobb jövőbe hittel lángoló,
S a magyar sors örökölt bújába'
Csorduljon meg az öröm kupája!

Akkor én is, árnyékodban ülve,
Míg a múltak búját ringatom,
Ott mögötted, újjá lelkesülve,
Dalba kezdek ama szent napon –
S míg szemünkbe édes könny szivárog:
Együtt húzzuk – boldog vén cigányok...

(1930)

V AJDA JÁNOS

Magányos makkfa kősziklás hegyélen,
Vásári zajban riadt idegen;
Haragvó bánat, szomorú szemérem,
Nem teljesült vágy, átkos szerelem.

Hunyt szemmel néz egy elvesztett világba,
Mint vén oroslán sivatag tanyán:
Álmodni csalja emlék délibábja,
Hattyúi kép a múlt tündértaván.

Bús kérdést sajgat titkos végtelenbe:
Ti, csillagok, ti, egyedülvalók,
Mocsárba mért fül szívek szűz szerelme,
Virágkehelyben mért ül ronda pók?

– E bronzemberben, egymást fojtogatva,
Két szörnyetegnek szörnyű harca dúl:
Az öröklét s a halál gondolatja
Tépázza egymást irthatatlanul.

Világok gyászát hömpölygetve lelkén,
E gyermeklelkű, zordon óriás:
Nagy bánatának csordulóra teltén,
Ez úgy dalolt, mint soha senki más!

Bús dalai, e forró lávahangok,
A mindenséget zúgva zengik át,
S panaszlón sírnak, mint a gyászharangok:
El van hibázva az egész világ!

– Sötétlő szárnyú őszi fellegekből,
Mikor az égen fázón ül a hold,
Az esti csendbe titkok hangja zendül,
Tán az a bánat, melyet ő dalolt.

És ez a nagy bú belesír az éjbe,
Mint erdők mélyén bujdosó patak,
S szívemre, mint a hervadt falevéltre,
Nehéz könnycseppek halkán hullanak...

(1930)

HALK TILINKÓ

Hegedős voltam, tárogató is,
Dalos kedvemben válogató is;
Amit búsultan el tudtam zengni,
Kevesen hallották, nem hallgatta senki.

Bánatot húztam – sírás nem fakadt rá;
Riasztót fúttam – senki sem riadt rá;
Édes hazám is mostohám volt érte;
Már én ezt se bánom – énnekem megérte.

Hegedős voltam, tárogató is...
Koldus itt a költő, bármilyen jós is;
Harsonás búmat halálos csendben,
Sivatag sirálya, nincs kinek zengjem.

Tisza-parti fűzfa, vízre leringó,
Kerül-e még rólad egy árva tilinkó?
Árva tilinkómat bús magyar határon
Már csak magamnak, halkan fújdogálom...

(1930)

ÍGY BALLAGOK A MAGYAR ÚTON...

Szívemben fásult fájdalom,
Nyútt, rossz gallér a vállamon,
Tört rézfokos a jobb kezemben –
Így ballagok a magyar úton,
S már könny sincs száraz két szememben.

Előttem sivatag homok,
Mögöttem üszkös, bús romok,
Vad szél süvölt a pusztaságon –
Így ballagok a magyar úton,
Cipelve terhes árvaságom.

Én magyar úton ballagok,
Rám nem ragyognak csillagok,
Rám héja les és varju károg –
Így ballagok a magyar úton,
És az se lesz baj, ha megállok.

Már meg is állok hamarost,
Már eldobom a tört fokost,
Már hívogat a parti árok –
Valahol szépen belefekszem,
S szép halkan jó'jtszakát kívánok...

(1930)

ELMEGYEK MEGHALNI...

(Egy magyar kódex szövegéből)

Bizonytalan órák bizony eljövendő,
Vagyok, megszületvén, hamuvá leendő,
Elmegyek meghalni.

Ki bajnokul álltam sok küzdés elébe,
Vén fejem lehajtom halálnak ölébe,
Elmegyek meghalni.

Nem aranymarhával, nem cifra ruhában –
Szegényen, meztelen, világ-megutáltan
Elmegyek meghalni.

Bűnösök bírāja, másokat feddettem,
Ítéltetésemet én kell most rettegjem –
Elmegyek meghalni.

Halál okosságát, jaj, le nem bírhatom,
Világ örömeit immáron itthagynom,
Elmegyek meghalni.

Engem nem siratnak, mikoron temetnek,
Akiket szerettem, nagy hamar felednek –
Elmegyek meghalni.

Látván, földi embert halál meg nem óvja,
És mely igen sűrű s gyakor' ő hálója:
Elmegyek meghalni.

Kegyelmes Krisztusom, irgalmazz énnekem,
Mulanót utálván, légy örök életem –
Így menjek meghalni...

(1930)

DACOS MAGYAROK

A debreceni Csokonai Kör pályadíjával jutalmazott szatíra

A langyos ételt sohasem szerettem,
Mindig vagy forrót vagy hideget ettem,
Emezt csak forrón, azt csak hidegen,
Nekem a langyos – gyűlölt idegen;
A jó magyar koszt meleg vagy hideg,
S e jó magyarság bár gyomromra lázad,
S szegénykét gyakran görcsrel fekszi meg:
Én gyomrommal is szeretem hazámat.
Beteg gyomorral oly nehéz pedig –
Ez ország annyi bajjal van tele:
Megemészteni ferdeségeit:
Ehhez – én mondom! – gyomor kellene...

De hát a langyost végképp nem szeretjük,
A vagy-vagy jelszót váltig emlegetjük;

Vagy-vagy ! – kiáltjuk; mi nem alkuszunk,
Csak amikor már fogytán a szuszunk,
Ez pedig elfogy – jaj a csillagát! –
A kelletténél mindig hamarább...
E bús fogyáson sírnom is lehetne,
Sok új példát is búsán emlegetve,
De kedv kell ám a búbánathoz is,
Ifjú remény, hogy lesz még, ami nincs –
Nekem sorsunk már akármit hoz is,
Énnekem kedvem immár sírni sincs;
Vagy, hogyha kell is, sírok *befelé*,
Mint rossz tetőn ha becsurog a lé...

Megalkuvások nagy számát tekintve
Fakadnék most is már sírásra szinte,
De jó szerencsém, ím, megment a könnytől,
S akár bőrömből bújjak az örömtől,
Hogy nagy dolgokban elfogy bár szuszunk,
S megtiprott lelkünk csupa bús alázat:
Magunk közt, itthon, véres dacra lázad,
S meghalunk inkább, de nem alkuszunk!
Ezek példáin nagy gyönyör nekem
A *vagy-vagy* jelszót dicsőítenem

Versem is, mint hetyke hadnagy,
Ím, vidáman lejt tovább;
Lelkemen az ősi *vagy-vagy*
Száz példája táncol át;
Régi nóta hangjait
Kezdi ajkam dallani:
Megverek valakit,
Vagy engem valaki!...

Kint az utcán, útporondon
Két kölyök már hajba kap:
Összetűz egy pitykegombon,
S nagy vitézül rúg, harap;
Közbeszól az utca népe:
Rajta csak, ne hagyd magad!
S áll a harc, míg egyik végre
– Amint mondják – *ottmarad*.
Tehetetlen nagy bújába’
A legyőzött sírva mén:
– Gyere csak a mi utcánkba! –
Gyűl a bosszú a szivén;
S bizton tudhatd: ma vagy holnap
Új harc lesz a kert alatt,
És a világ leomolhat,
De a másik – *ottmarad!*

Füzes két partján szőke szép Tiszánknak
Nem tátogatjuk üres szókra szánkat;
Ha összetűznek ketten sokszoron,
Egy lány mosolyán, egy pohár boron,
Vág egy husángot a *legény a gáton*,
S az egyiket már elterülve látom...
A bátorság itt nem az ínba száll,
Itt késtartó is minden csizmaszár,
Itt bicska is van minden lajbizsebben,
Itt tenni szoktunk szónál sebesebben,
Isten nevét nem ájtatosan mondva,
Megyünk bicsakra, késre vagy dorongra;
A két fél harca egy-két pillanat,
De kettejéből egyik – *ottmarad!*

S ez jól van így, ez így méltó mihozzánk;
Hitvány ellenre mért is áhítóznánk?
Magyart a magyarnak! – méltó ellenül:
Ez érti, mit tesz: rendületlenül;
Ennek nincs párja kerek ég alatt,
Ez el nem ájul minden csöppnyi vére,
Ebből egyik fél mindig *ottmarad*
Sok ellenségnek igaz öröme...

Oh, nemzetem, mi fenséges, mi nagy vagy!
Dicső múltadban mennyi büszke *vagy-vagy!*
Forgatva csöndbe' sok véres lapod,
Paripák dobogását vélem hallani,
Lelkembe csendül: hajrá! kard-ki-kard!
S a büszkeségtől könnyre fakadok:
Hogy' ölte mindig magyar a magyart,
S hogy' tudta egymást *megtanítani!*
Oh büszke jelszó, *szent török-szakad!*
A te nevedben itt, jaj, mennyi harc folyt!
Mindkét fél hős volt, mindkettő magyar volt,
S az egyik mindig *ottmaradt!*

Ez őserényt mily jólesik nekem
Most is mint élőt dicsőítenem;
Népemből, mily jó, hogy az őserő
Könnyűcske gúnnyal ki nem verhető;
Verném belőle bár száz bottal is:
E nagy természet összeforrt vele:
A magyar ember szerelmes bele,
S hű marad hozzá, *ha belehal is...*
Itt hát csak járja ez az őszokás,
E haldoklásos víg mulatozás;
Gyakorolgatva ősök virtusát,

Oh, itt még vannak ádáz párttusák!...
Csak így tovább is; rajta, nemzetem!
Magyart a magyarnak! – jelszód ez legyen;
Csak ápd így az ősi hírnevet,
Csak taposd egymást, vedd egymást ökölre:
A szomszédság, nézd, hogy meg van bűvölve
S a virtuson mily jóízűt nevet!

Házad nagy vígan, ím, hogy körülállják,
Ők jól mulatnak – s te adod az árát...
Fizeted – mindegy! Két táborba hát,
Csak vívd tovább a bős testvércsatát;
Egy fél ha elhullt – újra kétfele,
Akár ha mindjárt elpusztulsz bele!
Csak gyilkold egymást haragod hevében,
A pártos elvek szentséges nevében,
Táncolj, ahogy a sátán hegedül,
Ne hagyj magad, bár minden húr szakadjon –
Magyart a magyarnak méltó ellenül
S a fődolog, hogy – egyik *ottmaradjon!*...

Majd mikor a Tisza táján
Két magyar lesz már csupán:
E kettő is, mintha látnám –
Összetűz még bős tusán;
Fölríkolt még, harcra szítva,
Ősi virtus, dac, harag –
Vérbe borul a két szittyá,
És az egyik – *ottmarad...*

Búba hamvad, íme, halkan
Gúnyos kedvű víg dalom,
És tűnődve nyughatatlan
Egy kérdés kel ajkamon:
Kit pártos harc vágya mar,
S nem lel testvért ellenül:
Az utolsó bús magyar
Mit csinál majd egyedül?...

(1920)

MEGMOHÁCSOLT ÉG ALATT

*„Nekünk Mohács kell? – az hát, íme, itt van,
Mi átkos sorsunk Mohácsnál mohácsabb;
Verd melled, ki itt élsz holtodiglan,
S kérdezd, bűnünkre van-e még bocsánat.”*

Rigele Alajos: Prométheusz

MOHÁCS UTÁN

Nekünk Mohács kell? – az hát, íme, itt van,
Mi átkos sorsunk Mohácsnál mohácsabb;
Verd melled, ki itt élsz, holtodiglan,
S kérdezd, bűnünkre van-e még bocsánat.
Volt ezer évünk, oly szép, oly csodás,
És meggyaláztuk gyáván és bután –
Nekünk Mohács kell? – itt van hát Mohács,
De, Uramisten! – mi lesz ezután?

Felelj, te ég s föld, felelj, menny s pokol!
Szabad-e itt még új reményre lengni?
Mert bennem már csak kétség bujdoskol,
Hogy a magyarnak nincs már hova lenni;
Futnék, s úgy érzem, rám kövült az átok,
Kiáltanék, s csak állok hangtalan;
Amerre nézek, sírgödörbe látok,
S már jajszóm sincs, csak – szégyellem magam.

És ez a szégyen – óh, szemem, szívem! –,
Ez sújtva dermeszt és hajszolva éget;
Ilyet nem érzett itt még senki sem,
Ettől meghervad ég, föld, minden élet.
Bú, kín és kétség mind velem mulékony –
E szégyen, óh, ez élni fog tovább:
Keresztülsír majd késő ivadékon,
S égőre festi sápadt homlokát!

Mert ami itt van, új a nap alatt,
Isten-döböntő látomány az éjben:
Egy csonka ország duhaj táncra kap,
S tivornyát ül a rémes kriptomélyben;
Egy nemzet lelke őrjöngésbe kábul:
Nincs bűnbánatja, nincs többé szemérme –
S nekem látnom kell, sorsa magasából
Meggyalázottan hogy zuhan a mélybe...

Dús palotákban úr az idegenség,
Becsület jajján becstelen mulat;
A magyar gyászban nincs már semmi fenség,
Csak hervadó hit, dermedt öntudat;
Enyészet leng itt halmon, rónaságon –
Óh, itt már meddő minden álmodás...
Kalapom némán bús szememre vágom,
Ezen a földön nincs már, csak Mohács...

– Van bűn, mit Isten századokra büntet,
Van bú, mely már csak befelé zokog,
Vád, melytől némán lehajtjuk fejünket,
S bolyongunk holtig, mint az átkozott...
Szeretném mindet keseregve zengni,
De foszlott húrú lelkem daltalan –
Óh, énnekem már nincs itt hova lenni,
Már jajszóm sincs, csak – szégyellem magam...

(1919)

BŰNÖS MAGYAR TÖREDELME

Elfecséltem minden vérem,
Elárultam rab testvérem;
Sírba vittem jó anyámat,
Magam voltam sírásója –
Vagyok mostan meddő bánat,
Minden népek utolsója...
Csodaváró nagy tűrésben
Magam csaló bölcsességben
Vagyok senki, kit mindenki,
Minden kutya bátran támad
– Én Istenem, ne engedd, hogy
Megutáljam a fajtámat...

(1921)

FARSANG

A báltermek lágymeleg zenéje
Kiszűrődik az ablakon az éjbe;
Ott bent, a fényes, hangos bálteremben
Arcot rózsássá jókedv pírja fest,
S míg bennem sápadt rémek árnya rebben,
Új táncot jár a boldog Budapest.

És tombol a tánc, és angolmódra lejtik,
A sok magyar gyászt boldogan felejtik;
Elernyedtt lelkű ifja karján
Nem „honleány” a fiatal lány,
Csak vágyra nyíló hervatag virág –
Sugárzó vágyak édes melegén
Hitvánnyá vedlik a magyar legény,
És mit neki a bús magyar világ!

Itt kint az éjben téli szél süvölt,
Sirály sikongat, farkashang üvölt,
Itt kint az éjben
Ablakot rázva,
Jajszót szaporázva
Egy vádló kérdés sír a szélben:
Mi van Erdélyben?
Hahó, legények, lányok,
Ti boldog cifra párok,
S ti, mulatók, mindannyian:
Ti nem tudjátok, Erdélyben mi van?

Itt kint az éjben
Keletről szálló sóhaj sír a szélben:
Valaki – hallod? – fölsikolt,
Mondd, nem tudod, ki volt?
Halld: férfihörgés – haldokló hörög,
Halld: ostor pattog, rabbilincs csörög –
Ez gyermeksírás – ez most női hang –
Hogy kéjeleg, s jaj – hallod? – hogy röhög
Az átkozott bitang!
Hahó, legények, lányok,
Ti boldog cifra párok
S ti mulatók mindannyian:

Ti nem tudjátok még a nóta búsát,
Nem hallottátok, Erdélyben mi újság,
Nem kérditek, hogy Erdélyben mi van?
Táncoljatok hát – csak táncoljatok!
Pokol parázsán égő talpatok
Idegen kedvű muzsikás ütemre
Vadul tiporjon zokogó szivemre,
S mindenre, ami szent bánat nekem,
És ott sikolt a végeken...
Táncoljatok csak – hajrá, víg zshivaj!
Oly szép az élet, s nincs itt semmi baj –
Csak épp a magyar fájdalom
Árnyéka leng a függönyös falon,
S minden szögletből kimered,
Mint megsápasztó lelkiismeret,
S minden lépésre sírva nyöszörög
A fényes parkett rései között...

Csak táncolt, vígadj, csonka ország!
Óh boldogok, kik elfelejtik
Szegény hazájuk árva sorsát,
És könnyű szívvel meg se sejtik:
Bál éjszakáján,
Sátán muzsikáján
A nemzet lelkét hogy tapossák,
Halálos kínnal meggyötörve,
A rég megásott sírgödörbe...

(1921)

KAPISZTRÁN

Öltvén magadra durva szőrcsuhát,
Indultál tenni sok-sok hős csudát,
S mert sorsod lett, hogy sose lelj nyugalmat,
Elküldött Isten közibénk – magyarnak.

Kapisztrán János, lelkes bús barát,
Ki dicsőségünk büszke sugarát
Nagy Hunyadinknak rontó kardja élén
Lángoltad egykor Belgrád szirtfalára:
Ha látod most, hogy ásott sírja szélén,
Jobb sorsot már tán Istentől se várva,
E bűnös hitvány, gyöngé nemzedék
A múlt kincsét mily gyáván elfecsérli:
Hiszed-e, hogy nincs minden veszve még?
Mondd, harcok hőse, tudsz-e még remélni?

Ha jó magyar vagy, harsogjon szavad,
Égessen, mint a tüzes áradat,
Ezer év lelke zúgjon most belőled,
Korbács a korcsnak, hit a csüggedőnek,
Haragban égve, szégyentől pirulva,
Krisztus keresztjét tartsd magasra újra,
És mint a kardot megforgatva, fennen
A sok lator közt úgy sújts szét vele,
Hogy tapsoljon rá Isten fönt a mennyben,
És minden gázság pusztuljon bele!

Először ránk sújts, romlott magyarokra,
Kik pártoskodva, önmagunkba rogyva,
Egymás közt pörlünk gonoszul s bután,

Óh, lelkesíts meg!... Akkor azután,
Mint csillagfény a tévelygőt az éjben,
Vezess bennünket Jézus szent nevében!

Seregek élén csuda látomány,
Magasra tartott kereszttel kezedben:
Idézlek most e szent emlékezetben,
Segíts bennünket sorsunk bús során!
Zúgd eszméletre, hős pap, a magyart,
Hogy megváltás csak egy van itt: a kard!
Ha ez kiröppen rejtő hüvelyébül,
E széttört ország újra egybeépül!

Én népem, hajrá! – sok Belgrád van itt,
Határainkon tenger a pogány;
Hallod Kapisztránt? – biztat, hív, tanít,
Hogy megdöbbenj a nemlét iszonyán!
Hív észak és dél, nyugat és kelet,
Óh! mindenünnen jaj sikolt az égre,
Most minden jajszó bosszúvágyban égve
Hevítse harcra honszerelmedet!

– Kapisztrán János, lelkes vén barát!
Nagy hivatást mért néped sorsa rád:
Új Szent Lászlóként járj a harci élen!
Bús néped lelkét lángolásra szítsad,
Egész világnak harsogón tanítsad:
Lesz Magyarország – Isten úgy segítjen!

(1921)

KÉP

Ezt fessd le, festő, lelkem képiből:

Homályos rónán messze éghatárig
Egy bánattenger: nagy-nagy temető;
Az égről mécses: halvány hold világít,
Felhők gyászfátylát lengető.

Torló hullámok hantokká meredve:
Sűrű sorokban csupa sírhalom;
Kis fakereszttek néma rengetegje
A holtra fásult ugaron.

Az ég alatt, mint hajlott kriptaboltban,
Bús hangtalanság, fojtó és nehéz;
Hunyorgó árnyék sápadoz a holdban,
S a síri csendbe félve néz.

Elöl egy asszony (mint anyám, ha élne!),
Kínoktól sápadt bús Hungária:
Asszony, kinek, jaj! nem áldott a méhe,
Minden gyümölcse gyász fia.

Ott áll merően, bánat néma szobra;
Már könnye sincs, mert – búja végtelen;
Lábához omlón én sírok zokogva,
Ölébe hajtva ősz fejem...

Ezt fessd le, festő, lelkem mélyiből.

(1921)

RIASZTÓ

És eltiprok most minden csalfa rózsát,
És leszek sebző, tövises valóság –
Dicsérsz vagy korholsz – mindegy már nekem;
Ne legyek költő, én már azt se bánom,
Hisz láthatod, hogy magamat se szánom:
E dalt is – sírva pengetem...

Ezerkilencszázhuszonegyben,
Bánatban fürdött vágyak tavaszán,
Csalódva minden égi kegyben,
Jaj! akkor halt meg az én szép hazám...
Esengő vágyam, bízó panaszom
Úgy nyílt ki akkor, ama tavaszon,
Mint mandolafák hiszékeny virága –
Ezerkilencszázhuszonegyben,
Csalódva minden égi kegyben,
Hiába hajtott a virág, hiába...

Mint égből zengő tüzes írás,
Mint kriptamélyből tompa sírás,
Mint őrült lélek fájó kacagása,
Jajdulok most fel minden áltatásra:
Ti álmodók, ti boldog emberek!
Engem már hívnak számadásra,
Már várnak égi szellemek...
Szeretnék menni s – nem merek...
Én gyászban élek, fájdalomban égek,
Nekem már nem kell meddő bölcsességetek,
Nekem e föld itt pusztá börtön –
Nagy rettenetre szívetekbe döngöm,

Mint omló hant a koporsón, dübörgöm,
Hogy rádöbbenjen szívetek:
A mi halálunk meg van írva,
Gyásztollal írták gyászpapírra
A gyászítéletet...

Ti álmodók, ti boldogok!
Kik könnyű szívvel vígan éltek,
És se nem fáztok, se nem égtek,
Nekem már nem kell meddő bölcsességtek:
Én már, bánattól vert pogány,
Látom jövendők homlokán
Sorsunk gyászból szőtt fátyolát –
Önámítástok rozzant szekerén,
Tört tengelyen mint vak remény
Én nem dökögök már tovább!

Szeretnék, szárnyamat kibontva,
Repülni hívó messzi tájnak –
Hát mondjátok meg, merre szálljak,
Hogy ne ütődjek ennen bánatomba?
Északra mennék – nem szabad,
Keletre, délre – nem lehet;
Óh, balga, ámító szavak,
Mit áltattok még engemet?
Ha itt egy sóhaj születik,
Elhat nyugattól keletig,
Nincs távol észak, messze dél:
A kettő szinte összeér –
Jaj! olyan szűk itt a határ,
Hogy a madár se tudja már:
Mikor a párja hívja zengve,
Nem száll-e tőlünk idegenbe; –
Ti boldogok, kik vígan éltek,

És se nem fáztok, se nem égtek,
Hát mondjátok meg igazán,
Hol, hol van hát az én hazám?

Ti álmodók, ti boldogok,
Az én szívemben gyász zokog:
Nincs Magyarország! – jajjal zokogom;
E jajszó nekem szent és bús jogom:
Óh, ettől vérezett régi jósolásom,
Míg bennem sírt a gondolat,
Hogy mennyi bűnünk van rováson,
És büszke törzsünk mily rohadt...

Nincs Magyarország! – zúgva harsogom,
Vagyok vészkongás omló partokon,
Vagyok tüzes vas, szeges ostor,
Fajom-káromló bús apostol –
És jajszóm lelket riogatva
Szégyenbe, buba, gyászba hal:
Ébredj és döbbenj iszonyatra:
Nincs Magyarország, óh, magyar!
Nézd tennen tested rongyait,
Nézd ősi földed romjait,
Halld rabtestvérid jajszavát,
És értsd meg, tudd meg: nincs hazád!

Ti álmodók! ti boldogok!
Az én szívemben ezer év zokog!
Dalom nem halk bú halk zenéje,
Nem vagyok bánat fülmiléje –
Haragvó lelkemet kitárva,
Vagyok most sivatag sirálya,
Sikoltó szél az alvó rónaságon,
Mely szilajodva kavarog,

Kiáltó seb a magyar csonkaságon:
Nincs Magyarország, magyarok!
E jajszót én most rettenetre dörgöm,
Mint omló hant a koporsón, dübörgöm –
Avagy, ha kell, mint kolduló alázat,
Könyörgöm tette megtépett hazámat,
Letelepülve egy-egy sírhalomra,
Tanítom népem az én bánatomra,
Szólván, mint Jézus egykor a hegyen,
Hogy ami volt és ami nincs – legyen!

(1921)

A HALDOKLÓ GALLUS

Az asztalomon kicsi bronzszobor:
A híres *gallus*, aki haldokol;
Porondra roskadt, félkarjára dőlve,
Kihullt kezéből paizsa, kardja,
Szép fejét bágyadtan lehajtja –
A lélek el-ki most röppen belőle.

Csecsebecs, dísz tárgy, levélnehezék –
Lelkembe festi harcok mezejét;
Nem gallus volt így, s nem is egy a porban:
Kezéből kihullván a szerszám,
Magyar feküdt így százezerszám'
Száz csatatéren, vérzőn, eltiportan.

– Csecsebegy, dísztárgy, kicsi bronzszobor,
Láttodra bennem bánat bujdokol,
Rettentő sejtés kínja mar:
Nem gallus dől itt most a porba –
Egy más végzetnek vagy te szobra,
Te vagy a haldokló magyar...

(1922)

A VÉN BOLOND

Emberek, asszonyok,
Itt vagyok, ragyogok;
Gyertek ide, verset mondok,
Ne féljeteK, nem bolondot,
Csak egy kicsit eszelőset,
Csiklandozva reszelőset....

Kerekecske, dombocska,
Hargita meg Tátra –
Sokezernyi gombocska
Gurul, gurul hátra;
Ezer ördög hempereg,
Valahol egy domb van,
S én már sírni sem merek
Bolond bánatomban;
Ezer ördög rám mered,
Attól van ily nagy meleg
E magyar pokolban...

Asszonyok, emberek,
Nagykunság, Kiskunság!
Gyertek, no, közelebb –
Tudjátok, mi ujság?
Tudjátok meg: nincs már víz a Dunában,
Fönt elapadt, lent leszaladt bujában;
Minden vizünk leszaladt,
Minden hegyünk elszaladt –
Néztem, néztem – szívem majd hogy megszakadt...
Égszakadás, földindulás –
Egy a csárda, sok a dudás.
Tisza vize tán ezért oly zavaros,
Így legalább – magyaros...

Ki vagyok én, itt akárki megmondja:
Vagyok én egy okos falu bolondja;
Falum, falum, okosom,
Hol van az én somfa nyelű fokosom?
Szegény fokos, leolvadt a nyeléről,
Szegény nyele, kirothadt a helyéről,
Pedig azon, hejh! sok volt a rovás már,
Azt se tudom, mennyi veszett Mohácsnál...
Kalapom szememre vágom –
Elhervadtál, szép virágom;
Virág, virág, gyöngyvirág...
Volt itt régen szebb világ,
Nap is süttött fönt az égen –
Édesanyám is volt nékem...
– Ha bemegyek a templomba,
Ott zokogok bánatomba',
Mért öltem meg az én édesanyámat,
S mért nem öl meg engemet a búbánat!

Ha bemegyek a kocsmába,
Nóta kell a bú borába:
Húzd, cigány, a búsat –
Sirasd azt, hogy magyar vagyok,
Árva vagyok, szegény vagyok,
Koldusnál koldusabb...

Aki búsul, menjen ki az erdőbe,
Bús gerlice lehet ott kint belőle;
Ha nem illik bús gerlicemadárnak,
Válasszon egy jó faágat magának –
Én is mennék, hej, de mire kiérek,
Csak azt látom: egész erdő leégett –
Erdő, erdő, ég az erdő!...

Hajhó, csudaszép volt!
A pokol tüze szétfolyt
A sötétben,
Riadás a nagy éjben,
Odafönt vörös égbolt!
– Ég a magyar erdő!
Magyarok, befelé!
Nincs út kifelé!...
Nyaldosva közelgnek az álnok
Kígyószemű lángok:
Sziszegnek a szörnyek,
Reccsennek a törzsek,
Pattognak az ágak,
Sír az avar –
Benn ég, aki benn van,
Jaj neked, magyar!...

Félrevertem száz harangot,
Riadozva szállt a hangjok,

Kongva-bongva, zengve –
Elolvadtak a harangok,
Elnémultak mind a hangok,
Üszkös kötél maradt a kezembe'...
Leégett a magyar erdő,
Benne égett múlt, jövődő,
Minden kincsem ott veszett az erdőbe',
Magam mért is menekültem belőle?
Fecskeszárnyú gyászskabátom
Mással én már föl nem váltom,
Bár a színe zöldbe sárgul – jaj be kár!
Így vall most a szegény úrra,
Ez tanultság, ez kultúra,
Svábbogárból így lesz lassan cse'bogár.

No, bolond – mit nevensz?
Vigasztalj meg, ha szeretsz,
Ha hiszed, hogy kivirul még valaha
Ez a magyar Szahara.

Csitt!
Jer közlebb egy kicsit,
Titkot mondok:
Temetésre szólt az ének,
Nem hallották, csak a vének,
Vén bolondok;
Nagy halottat vittek, vittek.
Tudjátok-e, kit temettek?
Engem, téged, mindnyájunkat:
Ezeréves országunkat;
Belcölték vérfolyóba,
Tették hármás koporsóba,
Mint egykor a hun királyt –
Sírba vitte saját népe,

S azt se mondja: be kár érte –
Senki egy jajt nem kiált...
Én se!... én már kacagok,
S ha kacagok, kinek arra mi gondja?
Nincsenek már magyarok,
Én se leszek halott ország bolondja!

Ejhaj, igyunk rája!
Úgyis elnyel a sír szája;
Gyáva népnek nincs hazája –
Világ népe mind megveti,
Még az ég is kineveti –
Úgy kell neki, úgy kell neki! –
Így kell szegény vén bolondnak
Sírva porba hullni,
Sírni, jaj, hogy ilyen népnek,
Ilyen jónak, ilyen szépnek
Mért kell elpusztulni...

(1923)

VAGYUNK MÉG MAGYAROK*

Vagyunk még magyarok,
Szomorún, titkon álmodók,
Kik, olykor-olykor összebújva,
Levetjük lelkünk álruháját,
Megoldjuk nyelvünk bús bilincsét,
S halk szárnyalású szóra nyitva,
Beszélni kezdünk minmagunkról,
Sokszázados sok szenvedésről,
S elmondunk mindent, ami fáj...
Megülünk erdők néma árnyán,
És bánatunktól ittasultan
Oly hangos jajra csordulunk,
Hogy megvonaglik rá az erdő,
És visszhangozva zeng belőle
A régi magyar siralom,
És minden gyász és minden átok,
Mely Mohács óta ránk szakadt.

Vagyunk még magyarok,
Kik vidám, hangos mulatók közt
Zordak vagyunk és szótlanok,
Mint völgy felett a bércorom,
Mely kéksötéten áll magában,
Felhőfátyollal homlokán;
Kik testvérek vagyunk a búban,
S megleljük egymást mindenütt,
Mert rajt' felhődzik homlokunkon,

* A Magyar Tudományos Akadémia Farkas–Raskó jutalmával kitüntetett költemény

Vagy megvillámlik a szemünkben
A szívbe fojtott keserűség
Hiába titkolt gyászjele...
Vagyunk még magyarok,
Kik álmatlan nagy éjszakákon
Még töprengünk a haza sorsán:
Fekete szárnyú honszerelmünk
Átsuhan bércen, rónaságon,
Sajongó búval költögetve
Egy nép haldokló Istenét...

Vagyunk még magyarok,
Kik töviságyon hanykolódunk,
Agyunkat csattogó patával
A kétség száguldozza át –
Kik nem akarunk megnyugodni
Az iszonyatos gondolatban,
Hogy a mi sorsunk lobogója
Örökké árván csüggedzen
A lemondások csonka tornyán,
És soha többé ne lobogjon
Egy diadalmas új szabadság
Merészen zúgó viharában!...

Vagyunk még magyarok,
Szűz magyarságú szent pogányok,
Kik olykor-olykor összebújva
Levetjük lelkünk álruháját,
Alázatunknak köntösét –
Megoldjuk nyelvünk bús bilincset,
És tehetetlen bánatunknak
Haragos üszkét lángra szítva,
Nagy átkok izzó fergetegjét
Zúdítjuk ama sziklakőre,

Mely végzetünkül áll utunkban,
S melyet szétzúznunk nem lehet...

Vagyunk még magyarok,
Keservek néma hordozói,
Kik úgy imádkozunk az égre,
Hogy bocsássa meg vétkeinket,
De ne tűrje, hogy ellenünknek
Mi azonképpen megbocsássunk,
Mert Istenek mi nem vagyunk...
Férgek vagyunk csak, megtiportak,
Keservünkben már azt se tudjuk,
Imádságunk hogy jó-e, rossz-e –
Merjünk-e hinni jobb jövőben,
S nem volna-e jobb leborulva
Csak sírni, sírni végzetünkön,
Hogy mért születtünk magyaroknak!

Vagyunk még magyarok,
Szomorúk, némák, álmodók...
Oh, Uram! hitet adj nekünk,
Hogy születik még nagy idő,
S lehet még egyszer *azt üzeni* –
Hogy bánatunkból fölriadni,
Vergődésünkéből szárnyra kapni,
Szabadságunkért harcba menni
Leszünk még magyarok!

(1924)

MOHÁCS

Zászlós úr, főpap, sok nemes vitéz
Szent harcra indul, hősen győzni kész,
Szárnyuk merészség, vágyuk lángolás,
Céljuk magyarság, végzetük Mohács.

Ezen a földön árva nép lakik,
Hiába kémli jobb sors titkait;
Minden magyar szív sajgó arany,
Mind nemes, tiszta s mind boldogtalan.

Kiben búsultan lángol itt a vér,
Mind fennen szárnyal, s mind Mohácsra ér,
Sokszázados vágy, annyi szép remény
Mind ott esett el Mohács mezején...

Ezen a földön minden – töredék,
Derékba törnek tölgyek, jegenyék,
Viharba pusztul minden szép vetés,
S csak temetés van, mindig temetés...

(1926)

DERMEDÉS

Nem, nem, soha! – hogy elröppent a jajszó!
Gyermekszív gondja könnyen ellebeg...
Ó, merre vagytok, mormolón viharzó,
Villámot rejtő bosszús fellegek?
A fázó lélek rongyba van kötözve,
Egymásba ködlik zord föld, szürke ég –
Süvöltő szélben sírva verik össze
Csontágukat a száraz jegenyék.

Bolyongunk fázva télben, sivatagban,
Magunk se tudjuk, meddig, mért, hova;
A nemlét útját járva öntudatlan,
Az ajkunk kék már, lábunk tétova;
Nem, nem, soha! – de jaj, meg kell pihenni,
Fáradt a test, s már minden csontja fáj –
Hahó, gonosz rém, nem fogsz leteperni!...
Nagy lagzi lesz itt nemsokára – várj!

Megáll a vándor – csak egy röpké percre...
Pihenni jó... hisz mindjárt megy tovább...
Jó így – s a lélek halkán dermedezve,
Álmodva leng már messze tájon át;
Már réteken jár, bokkrétát kötözve...
Már dalt hall: mintha égből zengenék...
Süvöltő szélben sírva verik össze
Csontágukat a száraz jegenyék...

(1930)

A MAGYAR HOLLÓ

Fölgyült a gyász, mint lávás keservek,
Bús gerjedelmek égő soka;
Fölgyült, s kitört, mint lelket dactra ajzó,
Nagy döbbenettel egekig viharzó
Siralmas jajszó: nem, nem, soha!

Hallotta holló, meg is tanulta;
Agyára gyült a szó mámora:
Verdesve szárnyát, meg ki-kibontva,
Csak fölkiáltott, százszor naponta,
Mindegyre mondta: nem, nem, soha!

Hallgatta a hollót a gazda, a háznép
– Friss volt a gyász még s nem tétova;
Szokásból aztán, kapatva kedvét,
Mulattak rajta, meg is nevték,
Ha szóra mordult: nem, nem, soha!

– Vonulnak, szállnak sugarak, árnyak,
Szegény madárnak egy a sora:
Rabketrecében ott ül a holló,
Tört szárnyra, szívre hozzánk hasonló,
S mormolja váltig: nem, nem, soha!

Gazdája lelkét mély gyász belengi:
„Jaj, itt már lenni nincsen hova!
Még tíz esztendő, tán húsz esztendő –
Halálba pusztul a magyar jövőendő...”
Rikolt a holló: „Nem, nem, soha!”

„Vén holló, jós vagy? – lásd így szeretlek;
Vidám a kedved, vén vagy noha;
Tréfás szavadra lehet nevetnem,
A magam búját lehet megvetnem,
De elfelednem – nem, nem, soha...

Papolj csak, vén jós, s ha tudsz, deríts meg,
Ó, részegíts meg, remény bora!
Magyar jövődő... ó, hátha mégis...
Lesz tán még szőlő, lesz lágy kenyér is...”
Megzokkan a holló: „Nem, nem, soha!”

„Nem-nem-sohászó oktondi állat!
Kuvikmadár vagy? – hess, ostoba!
Ha csúfot ízöl reményből, gyászból,
Kitagadlak innen – pusztulj a háztól!”
Rikolt a holló: „Nem, nem, soha! ”

– Idő, hajh, múlik, év röppen évre,
Holló fejére aggság kora;
Szegény vén holló, halál betegje,
Gubbasztva ül már, fejét leszegve,
És már csak hörghi: nem, nem, soha...

Meghalt a holló, el is temették,
Rohasztja testét rabföld pora;
Meghalt a jajszó – bút dacra ajzón,
Magyar keservet világra viharzón
Nem jajdul többé, nem, nem, soha...

(1930)

ÖRÖK BÁNAT

Siralomvölgyben keserült a szám,
Ajkamra buggyan két szó: nincs hazám –
És belesírom a nagy semmibe:
Ez égi törvény – így kell lennie...
Siralomvölgyben hangos nép tolong,
Száz új reménység csordul, mint a méz,
Rám, bús kobzosra, szánakozva néz:
Hát nem halt még meg ez a vén bolond?

Még nem haltam meg – meg se halhatok:
Én magyar fájdalom vagyok;
És ez a bú már föl se lobban,
Csak önmagában elmerengve
Homályzik rá a síri csendre,
Mint örökmécs a kriptaboltban;
Az én szívemben emlékek jajongnak,
S a bú tegnapnál még búsabb a holnap;
Én láttam Koppányt – vére rám kiált,
Láttam Mátyást, mint bús öreg királyt,
Jártam Mohácsot bűnbánó-kesergőn,
Sirattam Zrínyi eldőltét az erdőn;
Mely itt vajúdott ezer éve,
Rajtam betelt a végzett átka,
Én láttam bukni nemzetet:
Hős fegyverét hogy eldobálta,
Az Isten ezzel írta égre
A rettentő szót: elvégeztetett...
Én zuhantam a zuhanással
Fuldokló fájó zokogással,

S mikor a föld is megcsonkult alattam,
Az örületben, ó jaj, hogy kacagtam!
– Én magyar fájdalom vagyok:
Én meg nem halhatok...

Most ormon állok, és csodára várok...
Valaki jöjjön, s mondjon valamit...
Zárt kriptamélyből gyűlj föl, csodahit:
Hogy terem még új Csaba-írja
A Tisza táján, Duna mentén,
És van még jobb sors is megírva
A magyar égbolt gyűrótt pergamenjén –
És van madár, mely lendítgetve szárnyát
Csak szállton-száll, és addig nem pihen,
Míg bánatunknak nagy-mély tengerárját
Csöppenkint el nem hordja csőriben...

Én ormon állok, s várom a csodát:
Megbúsult lelkünk elszánt mámorát;
Vezér vagy jós – tán költő kellene:
Egy nép lelkéből fölviharzó,
Szilajon zengő szép magyar szó,
Szent harsogású induló-zene!
Zengő vezér vagy parittyás apostol,
Ki népe-féltő döbentés legyen,
S végigsuhogjon, mint a tüzes ostor,
A megmohácsolt magyar lelkeken!
Mert fölfordult itt a világ, az élet,
Itt csak a búsak és a holtak élnek,
Itt a remény is sírok közt bolyong,
Mint megdúlt égen sápadt holdkorong,
És nagy csaló itt minden magyar álom –
Szivárványszín a rothadó mocsáron...

Én ormon állok, s várom a csodát,
Mely forró árként hömpölyögjön,
És földet rázón mennydörögjön
E megbilincselte szűk határon át;
S lelkembe sír a rabbilincs,
Hogy senki sincs, jaj, senki sincs
Az elhányt fegyvert újra kézbe venni,
És nem zeng szó: még egyszer *azt üzenni*,
S nem akar senki új Döblingbe menni...
Jaj, minket már az ég se szánhat:
Van bűn, amelyre nincs bocsánat,
S én ilyen bűnből fogant bú vagyok –
Én el nem múlhatok!

Majd egyszer... majd, ha a csodamadár
A nagy-mély tengert mind kiitta már —
Nem, nem – akkor se hal meg ez a bánat,
Ha itt új élet napja támad,
És új nép kél ez ősi ég alatt –
Csak, mintha bús szél csendesülne,
A mindenségbe semmisülve,
A végtelenbe oszlik hallgatag...
De ott is, kint a végtelenben,
Míg csillagokról csillagokra lebben,
Mint örök árnyék leng tova...

A magyar bánat nem hal meg soha.

(1930)

VAGY-VAGY

Sok rabló járt itt, mind bitang volt,
Ki akkor nem sírt, még bitangabb;
Visszhangja még sincs már szivemben
Panaszló, síró régi hangnak.

Most harangkötelet kezembe
És száz harangot száz toronyba,
Hogy nagy-keserves bánatunkat
Egész világra zúgja-bongja!

Én elfáradtam már a gyászban
És elfogyott a bölcsességem;
Búm ne rohadjon csúf mocsárba',
Inkább villámos lánggal égjen.

Most harangkötelet kezembe,
Most hadd kongassak vészharangot:
Az összeroncsolt magyar égből
Már nem repülnek sült galambok.

A víz a partot egyre mossa,
Körös-körül már ég az erdő –
Jaj, elfogy itt a magyar élet,
Nem telik bele száz esztendő...

Vagy megmentjük most ezt az erdőt,
És megvédjük most ezt a partot,
Vagy... ó, jaj, én nem is tudom már –
Hát mit mondjak még? – mit akartok?...

(1930)

SZOMORÚ BIZAKODÁS

Ti csörgősapkás hörcsögök,
Ti színes játékhólyagok,
Elpestisedett nyavalyások
És talmi magyarok:
Ti mind, akikhez nincs közöm,
Köszönöm nektek, köszönöm,
Hogy nem a tietek vagyok.

Az én dalomban
A tieteknél szentebb fájdalom van,
S ez magyar szívből bokrozik,
Mint új hajtás a régi törzsön,
És új gyász, új hang, új erő
Az új fogású régi húrokon –
És én vagyok, és nem ti vagytok
Keservben Adyval rokon.

Mert végzet sír az én dalomban,
Pattogva ég a magyar erdő,
És véres csonkok jajgadoznak,
És bukdácsol a vakremény;
Az én dalomra – ó, tudván tudom –
Zokogva sírnak, lelkesülnek,
Akik még el nem férgesültek,
Ínségbe láncolt magyarok;
Bennem magyar sors átkosult,
És ős rögek fájdalma fáj –
Azért, azért is:
Ha lesz még egyszer Magyarország,
Leszek még én is.

Ámen. Ámen.

(1930)

RENDÜLETLENÜL!

Most értsd a nagy szót: rendületlenül,
És zengd és zúgd, mint vihar orgonája,
S míg elszántságod izzóvá hevül,
Most végre tettel mondj *áment* reája!
Hiszékeny, jámbor gyermeklelkeden
Most mélabúd is szent haragra váljon:
E zordon szó most hitvallás legyen,
Hogy van helyed még ezen a világon!

Riaszd föl, szent szó, Erdély béreceit,
Verj visszhangot rá, csöndes ősi Fátira:
Még messze út a jósold végzetig,
Ti csahos falkák bős kopói, hátra!
A Kárpátoknak minden orma áll még,
És minket véd ott minden sziklaszál –
Még ne ijesztgess, csalfa rémes árnyék,
Még ne kísértgess, nagyszerű halál!

– Most értsd a nagy szót, árva magyarom:
Halld, ezt zúgatják sűrű fejfaerdők;
Most ne mélázgass sápadt csillagon,
Most ércebe véd a vérrel írt jövendőt!
Sírjuktól most a holtak is kikelnek,
A sírgöröngy is megelevenül –
Tört sóhajából százezer kebelnek
Ez egy szót hallod: rendületlenül!

Egy intő szótul függ most végzeted;
Légy most, mint sorsod, zordon és komoly;
Bús zengéséből meg kell érzened:

Ki most jókedvű, Istent káromol;
Most forrjon benned szenvedésid árja –
S ki koncra éhen közeleg feléd,
Villámmal égess sápadt homlokára
A gonoszoknak Káin-bélyegét!

Megvédvén vérrel ősid örökét,
Most állj ki érte igazsággal, ésszel;
Ha meg nem óvod minden kis rögét,
Halálos önvád bús tüzében égssz el!
Hályog van már az istenség szemén is,
Ha most se tudna áldón nézni rád –
Oh, akkor bűn már itt lent az erény is,
Ki van rabolva az egész világ!

Isten vagy ember – mindegy már, ki volt,
Ki felgyújtotta ezt a bús világot;
Az életösztön harsányan sikolt:
Helyedet most kell sorsdöntőn megállnod!
Elbukni csúful?... hess el, őrület!...
Még hinni kell, hogy jobb jövőnk derül...
Múlt és jövő, hit és becsület –
Most mind ez egy szó: rendületlenül!

(1920)

ZALABAI ZSIGMOND

„MAGYARNAK LENNI...”

*Ipolysági barátaimnak:
Csáky Károlynak, Danis Ferencnek*

„Sajó Sándor – írja a költő válogatott verseit előszózó dr. Bartha József 1937-ben – *embernek és költőnek egyformán nagy volt. Emberi alakja néhány évtized múltával el fog halványulni, költői egyénisége szoborszerűen állandó marad az utókor előtt.*” Mivel a Sajó Sándor-i költészet napjainkra homályba merült, s az akadémiai irodalomtörténeti szintézis sommásan azt állapítja meg róla, hogy az ipolysági születésű poéta a korszak „*harmad- és negyedbeli epigonjai közé tartozott*” (V. kötet 7.1.), úgy vélem, ideje szembenézni a Sajó-hagyaték ellentmondásos megítélésének kérdéskörével, vállalva a rajongóan magasztaló, illetőleg sommásan elutasító vélemények serpenyőei között mozgó mérlegnyelvnek egy friss, egy mai olvasat birtokában levő esztétikai értékítéletnek a feladatát is.

Mielőtt azonban erre rátérnék, ismerkedjünk meg a költő tömör életrajzával!

Sajó Sándor – Heringer János és Rosznagel Terézia fiaként – 1868. november 12-én született Ipolyságon. Családi nevét 1894-ben változtatta Sajórá; talán a Jókai Mór iránti tiszteletből, akinek egyik álneve éppen a Sajó volt. Származását tekintve nem volt tehát magyar; a verseiben szinte minden más témát és érzést legyőző, a sikertelenebb opusaiban

anakronisztikusan romantikus, a sikeresebb szövegeiben viszont szinte kozmikussá növesztett, prófétai indulatú magyarságtudat és nemzetszeretet talán éppen származásának a kompenzálásaképpen fogant meg benne. *Forgács* című versfüzérének egyik darabjában írja:

*Petőfi tót volt – ej, no, nem baj,
Magam is sült német vagyok, lám,
Csak éppen a nyelvem meg lelkem magyar,
S a nap is magyarul ragyog rám.
Petőfi tót volt? – én is más vagyok?
Örvendezz, árva népem,
Vagyunk még magyarok...*

A középiskolát – Petőfi szellemét is magába szíva, amely előtt a *Petőfi* című sikerült versében tisztelgett – a selmecebányai evangélikus líceumban végezte; visszatér a város képe a *Selmecebányában* is. Hatodikos korától, még Heringer néven, gyakran tűnik föl az iskola önképzőköri rendezvényein; nyolcadikos korától ő az önképzőkör elnöke. *Három év alatt* című – zsenyéket tartalmazó – versesfüzetét, összegyűjtött pénzükön, ötven példányban az osztálytársai adták ki 1886-ban. Tanulmányait Budapesten, a bölcsészkaron folytatta; majd 1891–1893 között a nyitrai polgári és középkereskedelmi iskolában tanított. Innen a Bács megyei, Újvidékhez közeli Újverbászra került gimnáziumi helyettes tanárnak; *Verbász és Vidéke* címmel lapalapítással is próbálkozott. Egyetemi tanulmányait 1895-ben fejezte be; magyar–latin szakos tanári oklevelet szerzett, s 1897-től Jászberényben működött mint főgimnáziumi tanár. 1903-ban Budapestre került, a Kőbányai László Gimnázium tanáráként. A korabeli

lapokban nagy számban megjelent cikkei között pedagógiai tárgyúak is akadnak; s tudjuk róla, hogy főtitkára volt az Országos Középiskolai Tanáregyesületnek és elnöke a Magyar Tanárok Nemzeti Szövetségének. Önmagában e két tisztség nem jelent sokat: az oktatás intézményei, akárcsak az irodalmi életéi – a Petőfi Társaság (amelynek díját Sajó Sándor háromszor is elnyerte), a Kisfaludy Társaság (amelynek 1907-től költőnk is tagja volt), a Magyar Tudományos Akadémia (amely 1932-ben levelező tagjává választotta Sajót) – a mind politikailag, mind esztétikailag konzervatívnak minősülő szellemi öröknek, a szabolcsamihályoknak és hercegferencnek az uralma alatt állottak – akkor, amikor már a Nyugat első, sőt második nemzedéke vívta szabadságharcát egy új, korszerű irodalomért, azt vallva, Adyval szólva, hogy „*kis nemzetnek még lélegzetet is csak venni radikálisan szabad...*”

Az egyetemista Sajóra tanulmányai alatt Vörösmarty, Petőfi és Arany volt a legnagyobb hatással; remek iskola, kétségtelen, de: *mutatis mutandis*: a megváltoztatandók megváltoztatásával, hiszen nyilvánvaló, hogy (és innen ered, főként a korai Sajó Sándor-i költészet nagyobbik részének epigonjellege) a XX. század első harmadában a nagy újítók: Ady, Babits, Kosztolányi stílusforradalma után nem lehetett úgy verselni, mint a XIX. században. A modernebb költők közül Reviczky és Vajda hatott Sajóra: ódái közül az 1930-as *Vajda János* ma is eleven, bármely Vajda-émlékkönyvbe besorolható költemény; s jó érzéssel játszott rá Sajó Vajda híres *Luzitán dalára az Új luzitán dalban* is, amely az első világháború végén a katonavérnek nem magyar érdekekért történő porba hullatását, a haza remélt jobb sorsának, szebb jövőjének a sárba omlását siratja. A most említett költemények

jótekonny kivételek a Sajó-opusban, s bár újabb kivételekre – ma is hatásos, eleven költeményekre – a továbbiakban is rámutatok, egy biztos: Sajó nem azonosítható *André* című allegóriájának a hőisével, az új távlatokat birtokba vevő léghajóssal, a költő-Ikarossal (még ha költeményét a Petőfi Társaság az úgynevezett Vigyázó-díjjal jutalmazta is). Ha már az önarcképét keresem, találóbbnak érzem rá *A veréb* című költeményének önjellemzését:

Könnyűszárnyúak, jó, csak menjetek!

Én a verébről mondok éneket,

S dicsérem ezt a kicsi madarat,

Koldus, kopott, de hű és – itt marad.

(...)

Szenvedve, sírva, ha így van megírva,

Élünk-halunk a magyar ég alatt!

E „veréb-hang”, bár nem kelhet versenyre a kiművelt trillázással, népszerűségét onnan nyerte, hogy költőnk fejlődése során – a köznyelvi regiszter szavait, kifejezéseit használva – alkalmazkodott a közízléshez, s Trianon kapcsán a tematikai elvárásokhoz. Szerelmes versei, a vidéki életet, az ősi földet, a falusi életet idealizáló leíró versei stiláris-poétikai szempontból menthetetlenül avított költőnek mutatják Sajót. Hol a népnemzeti romantika rontja le versei esztétikai hitelét, hol a könnyed verselőkézségét a szalonlíra szavaival, fordulataival, szófűzésével megterhelő modorosság, hol a dagályosság – ódáiban a *honfibu*, *honfierény*, *honfierzemény* típusú stiláris avíttóság; vagy pedig az a vonás, melyet a korszak vezető konzervatív irodalomkritikusa, Pintér Jenő „*nemzetnevelő költőiség*”-nek nevez, s amelyben mi ma már a patetikussá-

got, a retorikusságot és a didakticizmust látjuk. Sajó kezdetben készen kapott formákkal dolgozott, s a későbbiekben is csupán a korszerűségnek arra a fokára tudta felküzdeni magát, mint legjobb verseiben Mécs László vagy az erdélyi Reményik Sándor.

Témaválasztása ugyancsak forrása lett korabeli hallatlan népszerűségének. Első négy verseskötete – *Három év alatt* (Selmechánya, 1886); *Fiatal szívvel* (Budapest, 1898); *Útközben* (Budapest, 1904); *Gordonka* (Budapest), 1910 – után a *Tegnaptól holnapigban* (Budapest, 1920); a *Magyar versekben* (Budapest, 1922); a *Muzsikaszóban* (Budapest, 1925); a *Gyertyalángban* (Budapest, 1930); a *Sajó Sándor Válogatott verseiben* (Budapest, 1937) minden fontos verse a magyarságélmény és a Trianon-sokk körül forog. Magyarság szemlélete a szélsőbaloldali, a dualizmust elutasító eszmékből, a Negyvennyolcas Párt, az Apponyi Albert által 1903-ban alapított Nemzeti Párt, az 1904-től 1918-ig működő Függetlenségi Párt magyarságpolitikájából, a nagyközönség körében roppant népszerű „kossuthizmusból” fakadt; Trianon után pedig az országcsonkolással, a három és fél millió magyar elvesztésével járó fájdalomnak lett már-már mániákusan önismétlő énekese. Magyarságélményének egyik vonulatát még Trianon előtt megfogalmazta. A *Magyar lélek* a maga „ezeréves büszke őseréjével” fellengzős költemény. Sikeresebbek viszont azok a költemények, amelyekben valóságos nemzetkarakterológiát dolgoz ki. Ilyen a Petőfi-mottóval („Magyar vagyok”) induló, még 1904-es *Magyarnak születtem*, amely tűnt századainkban nem annyira a valós-vélt régi dicsőséget fedezi föl, hanem az örök magyar mélabút, s amely a fájdalom átérzése után csöndes fohászba fordul:

*Taníts meg, én Uram, milyenek kell lennem,
Hogy igazabb, hívebb, jobb magyar legyek.*

Leghíresebb nemzetkarakteorológiai költeménye – hol vagyunk még azoktól a nemzetkarakterológiai vitáktól, amelyekben Babits és Illyés is részt vett! –, mintegy az imént említett vers folytatása, a *Magyarnak lenni...* című 1910-es opusa, amely a „*Magasba vágyva, tengni egyre – lent*” oppozíció egész versen végigvonuló szerkezeti megoldásával érzelmileg rendkívül gazdag hatást vált ki mai olvasójából is. Ha egyversű költőnek tartanánk Sajót, neve mellé fémjelzésül – mint példának okáért Gyóni Géza esetében a *Csak egy éjszakára* című költeményt – ezt a szöveget választhatnánk. Nem ok nélkül szerepel a magyarságverseket tartalmazó *Rendületlenül* című antológiában is; de helyet kellett volna kapnia a *Hét évszázad magyar versei* régebbi és a legújabb kiadásában is. – Az *utolsó magyar* a magamagának prófétai magyarságtudatot kreáló Sajó látomásos elégiája. Pusztaszertől a költő koráig a nemzethalál „*látományai*” vonulnak végig a versen: „...*haló szívembe átokként mered / A bűnös múltba elsüllyedt jövődő...*”

Mi e herderi (s a magyar költészet korábbi századaiból jól ismert) pesszimizmus oka? A *Hajó* című költeményében (1910) az Amerikába kitántorgott másfél millió magyart siratja; az *Apró sírhalmokban* (amely a Petőfi Társaság díjában részesült) a tömeges csecsemőhalál riasztja:

*Ez a sok hamvadt szív mind magyarul verne,
Mind magyarul szólna a sok hűlt ajak,
Bús kétségre jajdul a haza szerelme;
Jaj, ha számunk egyszer végképp elapad!*

Sajó társadalombíró hangja szólal meg *A szabadság ünnepe*n című versében, amely a dualisztikus berendezkedéssel szemben a valódi és teljes magyar szabadságot idézi; s Bécs ostromozó hang csendül ki a *Bocskai énekből*, a *Rosszkor születtemből* és az 1912-es (az MTA Farkas–Raskó jutalmával kitüntetett) *Vagyunk még magyarokból* is.

A már említett Pintér Jenő szerint Sajó Sándor a magyar líra történetében az „*ódnak, elégiának egyik legnagyobb mestere*”. E típusú verseit „*nemzetnevelő költőiség járja át*”. Nos, talán ez, a nevelő szándék a legnagyobb baja ezeknek a költeményeknek: sima verselésükön, csekély hírértékű szófűzésükön át- meg átüt a didaxis, az iskolás jelleg. Az eszményül választott ódahősök koruknak olyan alakjai, akik megelőzték korukat; „*avantgardista*” mindahány. Sajó ezt ugyan érzékeli, maga azonban kísérletet sem tesz arra, hogy tárgyának költői megformálása tekintetében szintén újítóként lépjen fel. Verseskönyveiből kiolvasható a magyar történelem egész vonulata és arcképcsarnoka: *Ezer év* (a budapesti katolikus kör millenniumi ódapályázatának első díját nyerte el), *Reviczky Gyula* (halványra sikeredett költemény), *Bessenyei* (a Petőfi Társaság díját nyerte el a nyíregyházi szobor felavatásakor), *Honvédek szobra, Ötven év* (1848–49 évfordulója), *Március 15-re, Petőfi, Rákóczi* (a nagy fejedelem hamvai hazaszállításának alkalmából), *Kossuth, Magyar zászló, A zilahi szobornál* (Wesselényi Miklósról), *Kisfaludy Károly ünnepére, Jókai, Kobzos ének Jókairól, Gróf Festetich György emlékezete* (a Kisfaludy Társaság keszthelyi helikoni ünnepén), *Vajda János, Madách ünnepén, Vörösmarty szelleméhez*.

E nagy versvonulatból, mint korábban említettem, a Sajó Sándor-i átlagszintet meghaladja a *Petőfi* és a *Vajda János*;

ma is eleven a *Madách ünnepén*, amelyben a költő – nagyon ötletesen – a Tragédia színeit követően fölvezet egy nemzeti sebekről vérvő „trianoni” színt is, anélkül hogy – mint azt a boldogult szocializmusban mondták – „*érintené a szomszéd népek érzékenységét*” (hol itt az irredenta hangvétel?!). Még a Madách-versnél is felkavaróbb élményt nyújt a remekbe sikerült *Vörösmarty szelleméhez*, amelyben sok Vörösmarty-rájátszást, parafrázist, utalást felhasználva egymásba montázsolja két történelmi korszak: 1848/49 és a trianoni nemzetdarabolás apokalipsziséét.

Magyar apokalipszis... S már itt is vagyunk Sajó Sándor újabb, talán a legtöbb versét magában foglaló élményénél, magyarságverseinek 1919 utáni legjellegzetesebb csoportjánál, trianoni nemzetsírató költeményeinél. Pintér Jenő „*hét-fájdalmas magyar énekek*” névvel illeti ezt a versvonalat, amelyet az irodalomtörténetek – mechanikusan egymástól véve át a minősítéseket – meglehetősen sommásan intéznek el. Az akadémiai irodalomtörténeti kézikönyv szerint Sajó a „*terület-visszaszerzésre buzdító alantas propaganda*” terjesztője (VI. kötet, 162. 1.). A *Magyar Életrajzi Lexikon* szerint költőnk „*Mint szélsőséges nacionalista, irredenta költemények szerzője ismeretes*” (1969). A *Magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona* szerint (1981) Sajó „*1918 után az irredentizmus képviselője volt*”.

Nos, nem áll szándékunkban szerecsent mosdatni. Sajó, a *Magyarnak lenni...* költője, aki prófétai indulatú-hevületű fajszeretetet gerjesztett föl magában, valóban írt nyersen agitatív, bosszúra, revánsra felszólító, gyűlöletre gyűlölettel válaszó irredenta verseket, újságszólam-szövegeket, frázispufogató zengeményeket. Ilyenek például az *És mégis, mégis hinni kell*, a *Fegyverbe*, a *Bosszú*, a *Trianon*, a *Trianoni*

dal, az Új Ábel stb. A Magyar ének 1919-ben című költeményében Nagy-Magyarországról szótt álmokat, hiteltelen szólamokkal, hiszen az antant katonai erő dolgában is kiszolgáltatottan gyöngévé tette a megcsonkított Magyarországot, s nem volt, nem lehetett reálpolitikai esélye annak, hogy „Havas Kárpátoktól kéklő Adriáig / Egy ország lesz itt, egyetlen s magyar...”

Nem, Sajó Sándor uram, nem – mondatják velem a kisebbségi vox humanán nevelődött érvek: nem kell (nem kellett volna) nekünk sem a Lomnic, sem az Adria. Beértük volna azzal, ha a magyar béke delegációt vezető Apponyi Albert gróf beszédei értő fülekre, fogékony agyakra találnak, azzal, ha – Sopron mintájára – valamennyi erőszakosan elcsatolt országrész, tájegység részesülhetett volna a népakarat kinyilvánításának, a népszavazásnak, az önrendelkezési jognak a lehetőségében; ha Közép-Európa úgy áll össze új geopolitikai egységgé, hogy a lehetőségek szerint többé-kevésbé követi az etnikai határokat. Trianon: kegyetlen békediktátum, amelynek legnagyobb áldozata a magyarság volt és maradt mindmáig – s tartok tőle, marad is még sokáig, ha csak a győztesek végre nem hajtják magukban azt az erkölcsi revíziót, mely szerint van velünk szemben jóvátennivalójuk az erkölcs ítélőszéke előtt. Gordon Gabriel korabeli nyugati diplomata szerint Trianon a „szabad rablás vásártere” volt – gondoljunk csak Magyarország Románia általi megszállására, 1919 augusztusától az év novemberéig; gondoljunk csak a csehoszlovakizmus telhetetlen korridortervére. Bliss tábornok, Wilson elnök katonai szakértője mondta 1919. június 16-án: „Az újszülött nemzeteknek, amelyeket mi hoztunk létre, már a bölcsőben karmaik vannak, és mielőtt jární tudnának, késekért ordítanak, hogy átvághassák a szomszéd böl-

csőben levő torkokat.” És még egy vélemény, az angol Frank Wanderlippé: „Egyetlen fegyvert sem használtak olyan kegyetlenül a háborúban, mint a határvonalat meghúzó ceruzát Magyarországgal kapcsolatban.”

Az említett vélemények tükrében lélektanilag és „nemzetlélektanilag” talán érthető Sajó Sándor irredentizmus. Ehhez azonban hozzátenném: Kosztolányi Dezső is megírta a maga ország- és nemzetsírató versét, *Magyar költők sikolya Európa költőihez 1919-ben* címmel – ám irredenta felhangok nélkül. Sajó azonban nem volt Kosztolányi: nála a megrendítő sikoly helyett gyakran átkok, szitkok, faji szólások csúsztak ki a ceruza alól. Ugyanakkor leszögezendő: nem is írt annyi *bántóan irredenta* verset, mint ahogy azt a róla szóló irodalomtörténeti kézikönyvek és nyomában a lexikonszócikkek visszhangozzák. Nemzetsírató verseinek java része egyszerűen: *magyarságvers*, a jogtalanul elszenvedett kínok kiéneklése, szociálpszichológiai rögzítése. Ez a konzervatívnak nevezett költő az egykor a konzervatívok által dühödten támadott, magyartalannak bélyegzett Adyval, *A szétszóródás előtt* vízióját megálmodó Adyval is azonosulni tudott a nemzetvesztés fájdalmában: „*És én vagyok és nem ti vagytok / Keservben Adyval rokon*” – írta a *Szomorú bizakodásban*. Egyéb, eddig nem említett verseiben a nemzeti önosztorozás, az önvád, a „*hervadó hit*”, a „*dermedt öntudat*”, az elégikus hangvétel szólal meg; mívesebbek ezek a költeményei, mint a nyersen „*trianozók*”; néhány közülük – például a *Mohács után*, a Budapest angol valcert lejtő úri társadalma ellen írott *Farsang*, a tárgyias-leíró allegória, *A haldokló galus*, a „*Nem, nem soha!*” irredenta jelszót magával a sírba vivő, kritikus-önkritikus *A magyar holló*, az önironikus, helyenként abszurd *A vén bolond*, amelyben Sajó a falu bolond-

jának szerepébe illeszkedve, a tragikumot tragikomikummá oldva siratja országát, népét s népsírató önmagát – Sajó legérettebb költeményei közé tartoznak. Nincs bántó irredenta éle az említetteknel valamivel halványabb verseknek sem: *Így ballagunk a magyar úton, Riasztó, Bűnös magyar töredelme, Magyar ősz, Gyászmagyarok, Mi vagyok: „Úton fetrengő, vérző szívdarab, / Mennél tiportabb, annál magyarabb.”*

Sajó Sándor – az eddigi jellemzésből talán nyilvánvaló is – féltő szeretettel csüngött szülőföldjén: a Felföldön, diákkorának városán, Selmecebányán, s szülővárosán, Ipolyságon és annak környékén. *Petőfi ellen* címmel írt egy ars poetica-szerű verset – nem az Alföld, hanem a Felvidék szépségeit dicsérve –; ikerdarabja ennek a *Felföld*, címe alatt a megjegyzéssel: lásd Petőfinek *Az Alföld* című költeményét. Kár, hogy a felvidéki tájleíró témakör nem bontakozott ki lírájában. Esztétikailag egyetlen igazán sikeres darabja van ennek a témakörnek: *A tarpataki völgyben* című leíró költeménye, amelynek ott a helye a magyar költészet legszebb Tatra-versei között. Ez az opusza a Petőfi Társaság Vigyázó díjában részesült; a korabeli elismerés ellenére azonban olyannyira elfelejtődött, hogy nem került be Kovács Sándor Iván *Vágy és emlékezet* című kötetébe sem, holott annak egyik fejezete afféle irodalmi topográfiát készít számunkra „*Kárpát szent bércéről*”. A diákkor városa a helyi színekben gazdag (s enyhén irredenta) Selmecebányában sejlik föl, illetőleg a kötetünkbe be nem sorolt *A selmeci bíró* című epikus versben jelenik meg, amelynek hőse az a Roessel Borbála, akiről Pongrácz Lajos Frankenburg Adolf *Életképekjében* az 1940-es évek elején prózai beszélyt ír, illetőleg akiknek regényes élettörténetét Zichy Géza is megörökítette *A leányvári boszorkány* című verses beszélyében, 1881-ben.

Drégelyt, az elhíresült honti végvárat Sajó három versében is megidézte (*Drégelyi ének, A drégelyi várromon, Amerre én járok*); ezek a versei kiegészítő olvasmányként szerepelhetnek a *Szondi két apródjához* – legalábbis az ipolysági iskolákban. Ipolysági vonatkozású versei közül érett szöveg az 1921-es, népdalos hangvétellű *Szülőföldem szép határa*, amely a szülőtájtól való erőszakos elszakításon búsong; hangulatos szöveg az 1923-as *Harangszó az Ipoly partján*, a gyermekkor idilli emlékeivel, ellenpontként az otthoni temető képével. Kedves verse lehet az ipolyságiaknak az 1924-es *Izenés* és az 1930-as *Ipolyság*, kéttornyú templomával, „*tővén kis város arculatjával*”, s temetőjével, amelyről patrióta hűséggel vallotta az *Izenésben* Ipolyság költője:

*Az Ipoly-völgybe szálljon izenése,
Mind ezt hirdesse, aki arra jár;
Úrnapja lesz! – e bús számüzetésen
Szárnyát egy jobb kor bontogatja már;
Mind tudja meg, ki most búban aggik,
Az Isten jó és élőt nem temet –
Időm lejár, de nem halok meg addig,
Míg meg nem látom szülőföldemet!*

Szeretett szülőföldjét Sajó Sándor azonban mégsem láthatta viszont. 1933. január 2-án a Budapesten élő költő szíve felmondta a szolgálatot. Verseskötetei mellett maradt utána számtalan cikk és értekezés, fél tucat dráma (a négy előadást megért *Zrínyi György házassága* s a színre sohasem került *Két szerelem*, a *Réz István* című háromfelvonásos parasztdráma, a *Vihar* című egyfelvonásos opera szövegkönyve és a *Zrínyi Péter* című történelmi dráma). Dolgozatai közül a helytörténészek ma is haszonnal forgathatják az *Osztrák-*

Magyar Monarchia írásban és képben. Hont vármegye és Selmecbánya című leírást (1889). Sajó azonban mindene-előtt lírájával szerzett magának hírt s nevet. Költői opusára ma sincs teljes rálátásunk: utolsó kötete, az 1930-as *Gyertyaláng* után haláláig még közel félszáz költeményt írt; java részük a *Budapesti Hírlapban*, a *Budapesti Szemlében*, néhányuk más folyóiratban, illetve újságban látott napvilágot. Összegyűjtésük bizonyára nem járna haszon nélkül. Bizonyítékkal szolgálhatnának arra nézve – a költő monográfusával, Tóth Józseffel szólva –, hogy a konzervatív szellemiségű kismesterek között, „*A nemzeti klasszicizmus epigonjai között (...) méltán illeti Sajó Sándort az elsőként járó elismerés és tisztelet*”.

Hont megye – a szomszédos Nógrádtól: Rimay János, Madách Imre, Mikszáth Kálmán szülőhelyétől eltérően – nem büszkélkedhet nagy írókkal, klasszikus értékű irodalmi teljesítményekkel. A regionális irodalomtudat kategóriájában azonban a kismesterek emlékét is fenn kell tartanunk; itt, a szlovenszközi végeken szükségét érezzük a több tucat magyarságverset író Sajó Sándor élesztésének is. A Babits, Kosztolányi által nagyra becsült Négyesy László mondotta Sajó akadémiai levelező taggá választásakor: „*Akadémiánk mindig válogatós volt költőkkel szemben. A választással ebben az esetben is hangsúlyozta azt, hogy Téged kiemelkedő egyéniségnek ismer el a magyar költészet terén. Köteteidnek sorában igazi eredeti lírai tehetség szólalt meg. Magyar lelked a művészet varázsával szólalt meg nemcsak szorosán vett hazafias költészetekben, fájdalmasan időszerű irredenta dalaidban, továbbá ünnepi ódáidban, hanem tisztán személyi élményekből fakadó költeményeidben is. Jólesett élveznünk ezt a tartalomban, nyelvben, formában igazán magyaros köl-*

tészetet, de nem tévesztett meg bennünket költészeted tartalmi magyarsága. Mi költészetedben a művészi értékeket helyeztük mindenek fölé, a tartalom és forma benső összhangját, a költészet zománcát, a nyelv muzsikáját. Te megmutattad azt, hogy a nyelv erőszakolása nélkül, keresett szimbolizmus nélkül is lehet a költői szónak új színt adni. Szóművészetet iskolázta a stilisztikai tudatosság, melynek tartalmas tanulmányokban is bizonyosságait adtad, úgy hogy erről az oldalról is a tudósok társágába illesz. Te a magyar költői szólást tovább fejlesztetted a mellett, hogy meleg szívedből, költői érzésedből tápláltad a nemzeti lelket.”

Ipolytság városa emléktáblát állíttatott lírikusunknak. Legyen kötetünk olyan kiadói tett, amelynek révén Sajó Sándor versei is visszatérnek közénk. Közénk, akik itt állunk a „magyar ég alatt”, Vörösmartyval szólva: „Megfogyva bár; de törve nem”, egy Sajó-verscímet idézve: *Rendületlenül.*

2002. novemberében

IRODALOM

- Alszeghy Zsolt: *Sajó Sándor*. In: Vázlatok. Budapest, Pallas, 1925
- Négyesy László: *Elnöki beszéd Sajó Sándor székfoglaló I. taghoz*. In: Akadémiai Értesítő, XLIII. kötet, 453. füzet, 1933. január–május
- Tóth József: *Sajó Sándor*. Budapest 1934., 47 1.
- Pintér Jenő: *Előszó*. In: Sajó Sándor Válogatott költeményei. A Magyar Középiskolai Tanárok Nemzeti Szövetségének kiadása, Budapest 1937, 3–4. 1.
- Dr. Bartha József: *Sajó Sándor, a költő*. I. m., 5–18. 1.
- Perényi József: *Sajó Sándor drámái*. In: Irodalomtörténet, 26. Évfolyam (1937) 5-6. szám, 96–108. 1.

Sajó Sándor
Magyarnak lenni

ELSŐ KIADÁS
FELELŐS KIADÓ: HODOSSY GYULA
FELELŐS SZERKESZTŐ: KULCSÁR FERENC
NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: MÉSZÁROS ANGELIKA
MAARTGRAFIK
MEGJELENT 600 PÉLDÁNYBAN
NYOMTA: PELIKÁN SPOL. S R.O., DUNAJSKÁ STREDA
KIADTA: LILIUM AURUM, DUNASZERDAHELY, 2006

Sándor Sajó
By □ Madarom

PRVÉ VYDANIE
ZODPOVEDNÝ VYDAVATEĽ: GYULA HODOSSY
ZODPOVEDNÝ REDAKTOR: FERENC KULCSÁR
TLAČIARENSKÁ PRÍPRAVA: MÉSZÁROSOVÁ ANGELIKA
MAARTGRAFIK
NÁKLAD: 600
TLAČ: PELIKÁN SPOL. S R.O., DUNAJSKÁ STREDA
VYDAVATEĽSTVO: LILIUM AURUM,
DUNAJSKÁ STREDA, 2006
ISBN 80-8062-203-5

*Magyarnak lenni: tudod, mit jelent?
Magasba vágyva, tengni egyre – lent;
Mosolygva, mint a méla őszi táj,
Nem panaszozni senkinek, mi fáj;
Borongni mindig, mint a nagy hegyek,
Mert egyre gyászlik bennünk valami:
Sokszázados bű, melyet nem lehet
Sem eltűkolni, sem bevallani...*

*S ha szívünkben már apadoz a hit:
Rátakargatni sorsunk száz sebére
Őnámításunk koldusrongyait...
– Én népem! múltba vagy jövőbe nézz:
Magyarnak lenni oly bús, oly nehéz!...*

*De túl minden bűn, minden szenvedésen,
Őnézetünket nem feledve mégsem,
Nagy szívvel, melyben nem apad a hűség,
Magyarnak lenni: büszke gyönyörűség!
Magyarnak lenni: nagy s szent akarat,
Mely itt reszket a Kárpátok alatt:
Ha küszködön, ha szenvedön, ha sírva:
Viselni sorsunk, ahogy meg van írva;
Lelkünkbe szíva magyar földünk lelkét,
Vériünkbe oltva ősök honszerelmét,
Féltőn borulni minden magyar rögre,
S hozzátapadni örökön-örökre!...*

180,- Sk

6 €